

Ο ΟΣΙΟΣ
ΛΟΥΚΑΣ Ο "ΝΕΟΣ",

(896-953)

Ὁ μοναχικὸς βίος ἐν Ἑλλάδι πρὸ τοῦ δσ. Λουκά.

Ὁ ὅσιος Λουκάς, ὁ «Νέος» καλούμενος, πρὸς διαστολὴν ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Λουκά, ἢ «Στείριότης», ἐκ τοῦ τόπου τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Στείριν (Στείριον) τῆς Φωκίδος, μεταξὺ τῶν ὁρέων Ἑλικῶνος καὶ Παρνασσοῦ, κατὰ τὸν 1' αἰῶνα ἀκμάσας, ἀνεδείχθη εἰς τῶν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους μεγάλων ἀναμορφωτῶν τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι, ἐν οἷς καταλέγονται οἱ μετ' αὐτὸν ἀκμάσαντες ὅσιοι Νίκων ὁ «Μετανοεῖτε» († 998) ὁ ὅσιος Χριστόδουλος ὁ Πάτριος († 16 Μαρτίου 1093) καὶ ὁ ὅσιος Μελέτιος ὁ «Νέος» († 1105), ὧν ἡ δράσις διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τε θρησκευτικῆς καὶ ἀπὸ ἐθνικῆς καθόλου ἐπόψεως ὑπῆρξεν εὐεργετικωτάτη. Τοῦτου ἕνεκα ὁ βίος τοῦ ὁσίου Λουκά, ὡς καὶ τῶν τριῶν ἐτέρων, ἔχει ὄλως ἐξαιρετικὴν σημασίαν διὰ τε τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος.

Πῶς καὶ παρὰ τίνας τὸ πρῶτον εἰσῆχθη ὁ μοναχικὸς βίος εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν εἶναι γνωστόν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν πρώτων ἡδὴ αἰῶνων τοῦ χριστιανισμοῦ ἀναφέρονται Μοναὶ τινες, ὑφιστάμεναι ὡς πνευματικὰ κέντρα. Τοιαύτη ἦτο ἡ παρὰ τὰς Ἀθήνας περιώνυμος Μονὴ Καισαριανῆς, οὕτω κληθεῖσα πιθανῶς ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς Καισαρίου μοναχοῦ, κτισθεῖσα δ' ἐπὶ τῆς θέσεως ἀρχαίου τινος ἱεροῦ, περὶ τὰ τέλη

1. Περὶ τοῦ ὁσίου Νίκωνος ἴδε Σπ. Δάμπρου, «Νέος Ἑλληνομνημῶν», Γ, 1906, σ. 131—228, Ε, 1908, σ. 301—304. Ἀρχιμ. Μελετίου Γαλανοπούλου, Βίος, πολιτεία, εἰκονογραφία, θαύματα καὶ ἁμαρτικὴ Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφύρου πατρὸς ἡμῶν Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε», Ἐν Ἀθήναις 1933. Περὶ τοῦ δσ. Χριστοδούλου, Ἰ. Σακελλίωτος, Ἀλεξίου α'. Κομνηνοῦ καὶ Ἀνθρονίκου Παλαιολόγου νεωτέρου Χρυσόβουλα, «Πανδώρα» τε'. 1865, σ. 541 ἐξ. Τοῦ αὐτοῦ Βίος τοῦ δσ. Χριστοδούλου παρὰ Κυρίλλω Βοϊνῆ, Ἰερὰ Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Χριστοδούλου, Ἀθήνησι 1884, σ. 109—133. Πρβλ. Le Barbier, St. Christodule et la reforme des convents grecs au XI siècle, Paris 1863, Zachariae a Lingenthal, Novellae constitutiones, Lipsiae 1857, 8. σ. 370. Περὶ δὲ τοῦ δσ. Μελετίου, Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Ὁ Ὅσιος Μελέτιος ὁ νέος, Ἐν Ἀθήναις 1935. «Θεολογία» Τόμος ΙΓ'

τοῦ δ'. ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ε'. αἰῶνος¹. Ἐν τῇ ἐν Μεγαρίδι πολίχνῃ Παγῶν ἢ Πηγῶν, κειμένη παρὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ Ἀλκυονικοῦ κόλπου (ἀνατολικῶς τῆς ἄκρας Ὀλμίων) ὑπῆρχε γυναικεία Μονὴ κατὰ τὸν ε'. αἰῶνα. Διεληθὼν αὐτῆς (μετὰ τὸ 485) εἰς τῶν ἀδελφῶν τοῦ αὐτοκράτορος Κηόλεως Ζήνωνος 474—475, 477—491) Λογγίνος ὀνόματι, διέπραξε, πολλὰς ἀνοσιουργίας². Μετὰ τὴν θύελλαν τῆς εἰκονομαχίας ἤρξατο ζωηροτέρα κίνησις τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Ἦδη εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ εἰκονομάχου Βασιλέως Θεοφίλου (829—842) ἀνάγεται ὑπὸ ἀρχαίας παραδόσεως ἢ ἱδρυσις τῆς Μονῆς Προυσοῦ εἰς τὰς δυσπροσίτους χαράδρας τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Ὡς πρώτη θάσις τῆς Μονῆς ἐχρησίμεισε σπήλαιόν τι ἐν ᾧ διέμενον οἱ μοναχοί, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ φθοδομήθη ἢ μεγάλη Μονή, χρησιμεύουσα ἔκτοτε ὡς σπουδαῖον θρησκευτικὸν κέντρον διὰ τὰς περὶ αὐτὴν Ἐπαρχίας καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Ἡ Μονὴ ὑπήγετο ὑπὸ τὴν Ἐπισκοπὴν Λιτζῆς καὶ Ἀγραφῶν, μεταγενεστέρως δὲ διὰ Πατριαρχικῶν Σιγίλλων ἐγένετο Σταυροπηγιακὴ³.

Ἀρχαιότερον ὑφίστατο ἢ παρὰ τὰ Καλάβρυτα Μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, μεγάλην ὁμοιότητα ἔχουσα πρὸς τὴν Μονὴν Προυσοῦ, διότι καὶ αὕτη εὐρίσκειτο ἐντὸς σπηλαίου, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα προσέλαθεν. Ἐν αὐτῇ διεσώθη ἢ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἣτις, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶναι ἔργον τοῦ Εὐδαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Ἡ εἰκὼν αὕτη εἶχεν εὐρεθεῖ τὸ πρῶτον τῷ 315 ὑπὸ τινος ποιμενίδος κόρης, Εὐφροσύνης καλουμένης, ἐν ᾧ τόπῳ ἐκτίσθη ἢ Μονὴ ὑπὸ τῶν ὁσίων Συμεῶν καὶ Θεοδώρου. Τῷ 840 ἐμπρησθείσης τῆς Μονῆς διεσώθη ἢ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἐπειδὴ δὲ καὶ αὕτη ἐκινδύνευεν ἕνεκα τοῦ διεξαγομένου τότε ὑπὸ τοῦ εἰκονομάχου Βασιλέως Θεοφίλου διωγμοῦ κατὰ τῶν εἰκόνων, οἱ μοναχοί παραλαβόντες αὐτὴν περιεπλανήθησαν ἐπὶ τινα χρόνον ἀπὸ τὰς Πάτρας καὶ τὸ Αἶγιον. Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς εἰκονομαχίας ἀνφοδομήθη

1. Ἰωάννου Γενναδίου, Ἡ Καισαριανή, Ἐν Ἀθήναις 1930 Πρβλ. αὐτόθι τὴν περὶ τῆς Μονῆς βιβλιογραφίαν.

2. Τὸ γεγονός ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Σουΐδα (ἐν λ. Λογγίνος) καὶ τοῦ Β e r n h a r d y ἐν τῇ εἰσηγήσει εἰς τὸ σχετικὸν χωρίον διασωθὲν ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι τοῦ Μάλλχου (παρὰ Dindorf, Hist. Graec. minor. I, 423) Πρβλ. Γουσταύου Φ. Χέρτσβεργ, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, μετάφρ. Π. Καρολίδου, Ἀθήναι 1902, Γ, 582 σημ. 6. Ὁ Θεοφάνης, Χρονογραφία ed. Bonn. σ. 210 χαρακτηρίζει τὸν Λογγίνον «ὡς ἀνόητον καὶ θαρρὸν καὶ ἀκόλαστον». Ὁμοίως καὶ ἄλλοι χρονογράφοι.

3. Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν κωδικῶν τῆς ἱερᾶς Μονῆς Προυσοῦ, «Νέος Ἑλληνομνήμων» I, 1913, σ. 289. Σεραφεῖμ, Ἐπισκόπου Εὐρυτανίας, Ἡ Μονὴ Προυσοῦ, «Ἱερὸς Σύνδεσμος» IB, 1909, ἀριθμ. 90, σ. 3 ἐξ.

ἡ Μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἐπιστρέφοντες δὲ εἰς αὐτὴν οἱ μοναχοὶ μετὰ τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου, διενυκτέρευσαν, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐν τόπῳ, ἀπέχοντι τέσσαρας ὥρας ἀπ' αὐτῆς, πλησίον τοῦ ποταμοῦ Σελινοῦντος, ἐνθα ὑπῆρχε πλάτανος, κοίλον ἔχουσα κορμόν. Ἐν τῷ κοιλώματι αὐτῆς ἐναπέβηκαν κατὰ τὴν νύκτα τὴν ἱερὰν εἰκόνα, τὴν δ' ἐπαύριον εἶδον αὐτὴν ἐν τῷ κοιλώματι αὐτομάτως ἐντετυπωμένην. Ἐκτοτε οἱ κάτοικοι τῆς ἐγγύς κώμης Κλαπάτσούνης μετεποίησαν τὸ κοίλωμα τῆς πλατάνου εἰς ναῖδιον, ἐν ᾧ διατηρεῖται τὸ ἀποτύπωμα τῆς εἰκόνης «σῶν καὶ ἀκραιφνῆς» κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ «Κτιτορικοῦ» τῆς Μονῆς¹.

Ἔτη τινα θραδύτερον, ἤτοι τῷ 874, ἐκτίσθη ὑπὸ τινος Λέοντος, πρωτοσπαθαρίου ἐπὶ τοῦ Ὁρχομενοῦ Βοιωτίας ὁ μοναστηριακὸς ναὸς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

Περὶ τὴν αὐτὴν δ' ἐποχὴν, (περὶ τὸ 812—892) ἤκμασεν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἡ ἁγία Θεοδώρα². Αὕτη, ἐξ Αἰγίνης καταγομένη, ὀπόθεν καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ δόσιου Λουκά, ἦτο θυγάτηρ τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας Ἀντωνίου. Ἐν Αἰγίνῃ ἤκμαζον διάφοροι Μοναί, διεκρίθη δ' ἐν ἀρχῇ τοῦ θ'. αἰῶνος ἡ ἁγία Ἀθανασία, ἡγουμένη Μονῆς τινος, ἧς τὴν μνήμην γεραίρει ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐτησίως τῇ 13^ῃ Ἀπριλίου³. Ὁ πατὴρ τῆς Θεοδώρας Πρωτοπρεσβύτερος Ἀντωνίος μετὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του Χρυσάνθης προσῆλθεν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, παρέδωκε δὲ τὴν θυγατέρα του εἰς τινα συγγενῇ ὡς κηδεμόνα. Οὗτος ἐμνήστευσεν αὐτὴν μετὰ τινος νέου, ἄγουσαν μόλις τὸ 7ον ἔτος τῆς ἡλικίας τῆς. Ἀλλὰ τῷ 826 ἐπέδραμον κατὰ τῆς Αἰγίνης Σαρα-

1. *Κωνσταντίνου Οἰκονόμου*, τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Κτιτορικὸν ἢ Προσκυνητῆριον τῆς Ἱερᾶς καὶ Βασιλικῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, Ἀθήνησι 1840.

2. Τὸν βίον τῆς ἁγίας Θεοδώρας συνέγραψεν ὁ Θεσσαλονίκης Νικόλαος Καβάσιλας (περὶ τὸ 1350) ἐδημοσίευσαν δὲ αὐτὸν τὸ πρῶτον οἱ Βολλανδισταί. Ἄλλ' ἐν κώδικι τῆς Μόσχας διεσώθη ἀρχαιότερος βίος συνταχθεὶς πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν (904) ὑπὸ τινος ἀνωνύμου Θεσσαλονικέως, Β. Βasilievskij, Ἑλληνικὸς κώδιξ τῆς Συνοδικῆς Βιβλιοθήκης Μόσχας. Ἐν τῷ περιόδ. Ἐφημερὶς τοῦ Ἰπουργείου τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, Πετροῦπολις, Νοέμβριος 1856, τ. 248. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Ἑπ. Ἀρσενίου, βίος καὶ ἄγωναί τῆς ἁγ. Θεοδώρας Θεσσαλονίκης, Jurjev 1899, σ. 1—36. Περὶ ἑτέρου βίου συνταχθέντος ὑπὸ Γρηγορίου Κληρικοῦ, ἴδε Ed. Kurtz, Des Klerikers Gregorios B. richt über Leben, Wunderthaten und Translation der hl. Theodora von Thessalonisch, nebst der Metaphrase des Johannes Staurakios, ἐν Mémoires de l' Académie Imperiale des Sciences de Saint—Petersbourg, VIIe serie cl. hist — philol. VI, 1. 1—36.

3. Bibliotheca Agiographica Graeca, ed. socii Bollandiani², Bruxellis 1909, σ. 27.

πῆνοι, μέγα δὲ μέρος τῶν κατοίκων ἠναγκάσθη νὰ ἐκπατρισθῇ. Ἡ Θεοδώρα μετὰ τῶν συγγενῶν τῆς μετέβηκεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἀγούσα δὲ τὸ 25ον ἔτος τῆς ἡλικίας τῆς ἐν ἔτει 837 ἐχώρευσε. Τότε προσήλθεν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην Μονὴν τοῦ ἁγίου Στεφάνου. Ἐν αὐτῇ διέμεινε ἐπὶ 55 ἔτη μέχρι τοῦ θανάτου αὐτῆς (892), παραδοθεῖσα εἰς αὐστηροτάτας ἀσκήσεις, δι' ἃς προὐκάλεσε τὸν γενικὸν σεβασμὸν καὶ θαυμασμὸν. Μετὰ τὸν θάνατόν τῆς ἀνεδείχθη θαυματουργὸς καὶ «μυροβλύτις», ἣ δὲ μνήμη αὐτῆς τελεῖται τῇ 29 Αὐγούστου. Παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐν Θεσσαλονίκῃ διασώζεται ἔτι καὶ νῦν ναὸς εἰς μνήμην τῆς ἁγίας Θεοδώρας, προφανῶς ἰδρυθεὶς ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς, ὅπου ἄλλοτε εὗρισκετο ἡ Μονὴ τοῦ ἁγίου Στεφάνου.

Ἐκτὸς ἄλλων ὄσων γυναικῶν ἀρχομένου τοῦ 1. αἰῶνος ἤκμασεν ἐν Πάρῳ ἡ ἐκ Μηθύμνης τῆς Λέσβου καταγομένη ἁγία Θεοκτίστη¹. Μείνασα ὀρφανὴ ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Δεκαοκταέτις συνελήφθη ὑπὸ Σαρακηνῶν πειρατῶν καὶ ἀπήχθη εἰς τὴν νῆσον Πάρον. Ἐκεῖ δὲ καταφυγούσα εἰς δάσος ἔζησεν ἐπὶ 35 ἔτη ἀσκουμένη. Κυνηγοὶ τινες ἐξ Εὐβοίας ἀνεκάλυψαν αὐτὴν καὶ κατὰ παράκλησίν τῆς ἐκόμισαν ἐξ Εὐβοίας ἐν πυξίδι μερίδα τῆς θείας Εὐχαριστίας. Κοινωνήσασα δὲ ἀπέθανε περὶ τὸ 872. Ἡ μνήμη αὐτῆς τῇ 9 Νοεμβρίου. Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν διεκρίθησαν ὁ ὄσιος Εὐθύμιος ὁ Θεσσαλονικεὺς, μονάσας κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τοῦ Μουσικοῦ Ὀλύμπου, εἶτα δ' ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὡς καὶ ὁ ὄσιος καὶ ἅγιος διανύσας βίον Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας Ἀρσένιος (858—869), οὗτινος ἡ δρᾶσις ὑπήρξεν εὐεργετικωτάτη ἐν τῇ νήσῳ.² Περὶ τὸ 865 ὁ ὄσιος Εὐθύμιος μετέβη εἰς Ἅγιον Ὄρος Ἄθω ἐνθα ἐμόναζεν ὁ Πέτρος Ἀθωνίτης καὶ Ἰωάννης Κολοδόξ. Μετὰ τριετίαν ἐπανέκαμψεν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἔκτισε Μονὴν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπανεβλῶν εἰς Ἅγιον Ὄρος μετέβη ἐκεῖθεν πρὸς ἄσκησιν εἰς τὴν νῆσον τῶν Νέων (Ἅγιος Εὐδοκίμης). Ἐκεῖθεν καὶ πάλιν δι' Ἅγιον Ὄρους, ἐνεκα τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, κατέφυγε κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Βραστὰ τῆς Κασσανδρείας εἶτα δὲ εἰς τὴν περιοχὴν Περιστερᾶς,

1. K. Hopf Geschichte Griechenlands im Mittelalter und in der Neuzeit, Leipzig 1870, I. 133.

2. Τὰ κατὰ τὸν βίον καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ ἁγ. Ἀρσενίου εἶνε συγκεχυμένα. Πρὸς Μ. Μητροπολίτου Ἀθηνῶν τοῦ ἀπὸ Μ. Πρωτοσυγκέλλων, Ἱστοριο-αγιολογικὸν πρῶβλημα. Ὁ ἅγιος Ἀρσένιος Κερκύρας, Ἐν Ἀθήναις (Ἐκ τοῦ τόμου Εἰς μνήμην Σπυριδῶνος Λάμπρου) 1934.

ἐνθα ἴδρυσε τὴν Μονὴν ἁγίου Ἀνδρέου. Τὸν βίον αὐτοῦ, ἔχοντα πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὸν βίον τοῦ δόσιου Λουκά, συνέγραψεν ὁ Θεσσαλονίκης Βασίλειος μαθητὴς τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου¹. Μετὰ πάροδον αἰῶνος καὶ πλέον τὸ Ἅγιον Ὅρος Ἄθω ἐμελλε νὰ καταστῇ ἐπιφανέστατον κέντρον τοῦ μοναχικοῦ βίου τῆς καθόλου Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας².

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ δόσιου Λουκά, ὡς περαιτέρω θὰ ἴδωμεν, μανθάνομεν, ὅτι πρὸ αὐτοῦ ὑπῆρχον Μοναὶ ἐν Θεσσαλίᾳ, διότι ἐζήτησεν ἵνα μεταβῇ ἐκεῖ καὶ μονάσῃ, ἐν Ἀθήναις ὡσαύτως, ὅπου ἐκάρη μοναχός. Μοναχοὶ Στυλιεῖται ἠσκούοντο ἐν Πελοποννήσῳ παρὰ τὰς Πάτρας καὶ τὴν Κόρινθον, Μονὴ τις ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ Σπερῆ Ἑλλάδι, ἧς τὸν ἡγούμενον ἐπεσκέφθη ὁ Λουκάς, ὡς καὶ ἑτέρα παρὰ τὰς Θήβας, ἧς ὁ ἡγούμενος ἐκαλεῖτο Ἀντώνιος. Ἄλλ' ὁ Λουκάς κυρίως ἐμελλε πρῶτος νὰ ἐνισχύσῃ τὸν μοναχικὸν βίον ἐν Ἑλλάδι καὶ νὰ θέσῃ τὰς βάσεις τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως καὶ ἀναδιοργανώσεως αὐτοῦ, ὅπως χρησιμοποίησῃ ὡς στήριγμα τῆς θρησκευτικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν ἐπογῇ κρίσιμωτάτῃ, δι' αὐτόν, ἕνεκα τῶν κατὰ τῆς χώρας ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων.

Ἡ βιογραφία τοῦ δόσιου Λουκά καὶ ὁ συντάκτης αὐτῆς.

Ἦδη, μεσοῦσης τῆς 15'. ἑκατονταετηρίδος, ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ἐκλογαὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ δόσιου Λουκά μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως καὶ λατινικῶν σημειώσεων τοῦ ἐκδότου F. Combefis³, ἃς ἀνεδημοσίευσεν ἐν τῇ Πατρολογία ὁ Migne⁴. Μόλις δὲ πρὸ τεσσαρακονταετίας ὁ Γ. Π. Κρέμος († 1926), ἐκ κώδικος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἱερᾶς Μονῆς

1. Περὶ τοῦ δόσιου Εὐθυμίου ἴδε **A. Παπαδοπούλου Κεραμῆος** ἐν Byzantinische Zeitschrift VIII, 1849, σ. 659 ἔξ. **A. E. Λαυριώτου**, ἐν «Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ» ΙΕ' 1895—6, σ. 205 ἔξ.

2. **M. I. Γεδεών**, Ὁ Ἄθωσ, Ἐν ΚΠόλει P. h. M e y e r Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster Leipzig 1894. **Κοσμᾶ Βλάχου**, Ἡ Χερσόνησος τοῦ ἁγ. Ὁρους Ἄθω καὶ αἱ ἐν αὐτῷ Μοναὶ καὶ οἱ μοναχοὶ πάλαι τε καὶ νῦν, Ἀθήναι 1903. **Γερασίμου Σμυρνάκη**, Τὸ Ἅγιον Ὅρος, Ἀθήναι 1903. **Γ. Σωτηρίου**, Τὸ Ἅγιον Ὅρος, Ἀθήναι 1919. **Δ. Πετρακάκου**, Νέαι πηγαὶ τῶν θεσμῶν τοῦ ἁγίου Ὁρους, Ἀλεξάνδρεια 1915.

3. **F. Combefis**, Bibliothecae Graecorum Patrum auctarium novissimum, Roma 1672. Πρὸς Acta Sanctorum, Februarii tom II Parisiis 1864, σ. 83—100. Τὰ ἑλλησποντια μέρη τῆς ἐκδόσεως ταύτης συνεπληρώθησαν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ **E. Martini**, Supplementum ad Acta S. Lucae junioris ἐν Analecta Bollandiana, XIII, 1894, σ. 81—121.

4. Πατρολογία Migne ἑλλ. 111, 449—480.

τοῦ ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου, ἐξέδωκε πλήρη τὸν βίον τοῦ ὁσίου Λουκᾶ, μετὰ μακρᾶς εἰσαγωγῆς καὶ ποικίλης ὕλης, ἀναφερομένης εἰς αὐτόν, ὡς καὶ τῶν ἱερῶν εἰς αὐτὸν Ἀκολουθιῶν, αἵτινες, οὐσαι συντεταγμέναι ἐπὶ τῇ δάσει τοῦ βίου, ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1814 ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Τυπογραφείῳ ΚΠόλεως¹. Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἐδημοσιεύοντο ἐν Συναξαρίοις καὶ ἄλλαις λαϊκαῖς ἐκδόσεσι νεοελληνικαὶ παραφράσεις τῶν ἐκλογῶν ἐκ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Λουκᾶ², εἰ δὲ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἀσχολούμενοι, ἀρχῆς γενομένης ὑπὸ τοῦ Κ. Ηορί († 1873) εὑρον τὸν βίον πολύτιμον πηγὴν διὰ τὴν ἱστορίαν ταύτην³. Ἀλλά, κυρίως εἰπεῖν, ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ καὶ ὁ περίλαμπρος αὐτῆς ναὸς προδικάλουν τὴν προσοχὴν τῶν περιηγουμένων τὴν Ἑλλάδα καὶ τῶν ἀρχαιολόγων ξένων τε καὶ ἡμετέρων. Δὲν ἐμελετήθη δὲ ὁ βίος ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς ἐξόχου προσωπικότητος καὶ τῆς μεγάλης φυσιογνωμίας τοῦ ἀγιοτάτου ἐκείνου ἀνδρός.

Τὸ ἐκδοθὲν πλήρες κείμενον τοῦ Βίου αὐτοῦ προσέρχεται ἐκ κώδικος τῆς ια'. ἑκατονταετηρίδος⁴, ἔχει δὲ ὑποστει ἐν ἀρχῇ μικρὰν τροποποίησιν, διότι διεσκευάσθη ὡς λόγος ἀπαγγελλόμενος ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ ἢ καὶ ἐν ἄλλαις Μοναῖς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τῆς μνήμης αὐτοῦ. Ὁ βιογράφος δὲν ἐδήλωσεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀλλ' ἀναμφιβόλως ὑπῆρξε μοναχὸς τῆς Μονῆς τοῦ ὁσίου Λουκᾶ, ἐπομένως ἡ γνώμη, καθ' ἣν συντάκτης τοῦ Βίου ὑπῆρξεν ὁ Συμεὼν Μεταφραστῆς

1. **Ρ. Π. Κρέμου**, Φωκικά. Προσκυνητάριον τῆς ἐν τῇ Φωκίδι Μονῆς τοῦ ὁσίου Λουκᾶ τοῦπικίλην Στειριώτου, τομ. Α'.—Γ'. Ἐν Ἀθήναις 1874—1880. Ὁ βίος τοῦ ὁσίου Λουκᾶ παρατίθεται ἐν τόμῳ Α'. σελ. 25—62 εἰς δύο στήλας, κατ' αὐτὸν δὲ παραπέμπομεν σημειοῦντες ἀπλῶς σελίδα καὶ στήλην.

2. **Νικοδήμου Ἀγιορείτου**, Συναξαριστῆς τῶν ιθ'. μηνῶν, Ἐν Βενετίᾳ 1819, Β, 111 ἐξ. Ἐκδ. Ἀθηνῶν 1868, Α, 414. Καλὴ καὶ πιστὴ νεοελληνικὴ παράφρασις τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Λουκᾶ ὑπάρχει παρὰ **Κρέμου**, ἐνθ' ἀν. Β, 131—178, διηρημένῃ εἰς 87 παραγράφους. Ἐσχάτως ἐδημοσίευσεν περιληπτικὴν βίαν τοῦ βίου μετὰ τιμῶν ἐπισημειώσεων ὁ **Ἀρχιμ. Χριστοφόρος Ζώνας**, Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματούργου Λουκᾶ τοῦ Νέου... Ἐν Ἀθήναις 1935.

3. Ηορί, ἐνθ' ἀν. Ι, 134. Ὁ Ηορί ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Combesis καὶ ἐπὶ τῶν ἐπὶ τῇ δάσει αὐτῆς γραφέντων ὑπὸ C. Fleury, Histoire ecclésiastique, Paris 1721, XII, 69 ἐξ. Πρβλ. **Κρέμου**, Φωκικά Α, σ. μθ'.—μζ'.

4. **Ἰωάννου Σακελλίωτος**, Πατριακὴ Βιβλιοθήκη, Ἐν Ἀθήναις 1890, σ. 126.

εἶναι ἐντελῶς ἐσφαλμένη¹. Ἄλλη τις γνώμη διευτυπώθη, καθ' ἣν βιογράφος τοῦ ὁσίου ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Παφλαγονίας μοναχὸς Κοσμάς, ὅστις ἐπεμελήθη τοῦ τάφου τοῦ ὁσίου, προσελθὼν εἰς Στεῖριν, ἕξ μῆνας μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ². Ἀλλὰ μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο, ὅπερ ἀναγράφεται ἐν τῷ Βίῳ, ὁ μοναχὸς Κοσμάς δὲν φαίνεται ὅτι παρέμεινεν ἐν τῇ Μονῇ, διότι κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν περαιτέρω κτισμάτων αὐτῆς δὲν ἀναφέρεται ὅτι μετέσχε καὶ ὁ Κοσμάς³. Ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδένα ὑπαινιγμὸν ἔχομεν ἐκ τοῦ Βίου ὅτι ὁ Κοσμάς συνέγραψεν αὐτόν. Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς ἠρύσθη πληροφορίας παρὰ τῶν αὐτοπτῶν μαρτύρων τῆς βιοτῆς καὶ τῶν πράξεων τοῦ ὁσίου, ἰδίᾳ δὲ παρὰ τῶν μαθητῶν καὶ συνασκητῶν αὐτοῦ Γρηγορίου καὶ Παγκρατίου, ὡς καὶ παρὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ ὁσίου μοναχῆς Καλῆς, οἵτινες ἕζων ἔτι καθ' ὃν χρόνον συετάσσετο ὁ Βίος⁴. Ἄν ἐγνώρισε προσωπικῶς τὸν βιογραφούμενον δὲν εἶναι βέβαιον. Ἰπάρχει περὶ τινος ἐπεισοδίου ἀφήγησις ἐν τῷ Βίῳ, ἕξ ἧς ἐνομίσθη ὅτι ὁ ἀνώνυμος βιογράφος μετέβη ποτὲ μετὰ τοῦ ὁσίου εἰς τι σπήλαιον καὶ διέμεινεν ἐν αὐτῷ τὴν νύκτα μετ' αὐτοῦ, ἐπομένως συνέζησε μετ' αὐτοῦ καὶ ἐγνώρισεν αὐτόν προσωπικῶς⁵. Ἀλλὰ πρόκειται περὶ παρεξηγήσεως. Ὁ μοναχὸς Παγκράτιος διηγῆθη εἰς τὸν βιογράφον, ὡς καὶ περαιτέρω θὰ ἴδωμεν, ὅτι ὁ ὄσιος ἐκ τινος φωνῆς ἀνωθεν ἐπληροφορεῖτο τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων καὶ προλέγων ταύτας ἔφυγε ἵνα τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς διδῆ εἰς τοὺς χωρικοὺς πρὸς σωτηρίαν των. Διότι οἱ χωρικοὶ δὲν ἐγκατέλειπον τὰς ἐργασίας των ἂν δὲν ἔδλεπον τὸν Λουκᾶν φεύγοντα. Μετὰ μίαν τοιαύτην φωνὴν περὶ ἐπικειμένης ἐπιδρομῆς, ἔφυγε συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Παγκρατίου, ὅστις συνεχίζων τὴν ἀφήγησίν του προσέθηκε «τῆς φωνῆς οὖν οὕτω γενομένης καὶ φυγῆ ποτε χρησαμένων ἡμῶν, ἐμοῦ τε τῷ πατρὶ συνόντος...». Τὸ ἡμῶν, καὶ τοῦ ἐμοῦ, ὡς ἐκ τῆς συνεχείας τοῦ λόγου καταφαίνεται, ἀναφέρεται εἰς τὸν Παγκράτιον, οὐχὶ δὲ εἰς τὸν ἀνώνυμον βιογράφον.

Ἄλλὰ πότε οὗτος συνέταξε τὸν Βίον; Ἡ ἐν τῷ προοίμῳ ἔκφρα-

1. Συναξαριστῆς τῶν 16. μηνῶν κλ. ὑπὸ Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Β'. 111 σσημ.

2. *Ἐρχιμ. Χριστοφόρου Ζώνα*, ἐνθ. ἀν. σ. 51. 52. 64. 65.

3. Βίος, σ. 54 α'.

4. Βίος σ. 25. 28. 29. 32. 48. 59.

5. *Κρέμος*, Φωικιά, Α', σ. εδ'. εγ'. Ch. Diehl, *L' Eglise et les Mosaïques du Couvent de Saint-Luc en Phocide*, ἐν τῷ βιβλίῳ *Choses et Gens de Byzance*, Paris 1926, σ. 12 (Ἡ πραγματεία τοῦ Diehl ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Παρισίοις 1889).

σις, «ὅς (=Λουκάς) οὐ πολλάς ἔχων ἀπὸ τοῦ τέλους ἡμέρας ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν ἔτι περιόντων οὐ παλαιοὺς μόνον ἀλλὰ καὶ νέους εἰς ὄψιν ἔλθων καὶ ἀκριβῶς γνωσκόμενος...»¹, ἐνομίσθη ὅτι ὁ συγγραφεὺς συνέταξε τὸν βίον μετ' οὐ πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δαΐου Λουκά². Ἄλλ' ὁ συγγραφεὺς διὰ τῶν ἀνωτέρω ἠθέλησε νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ δαΐος ἐγένετο γνωστός οὐχὶ μόνον ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον ἀλλὰ καὶ πρότερον προσωπικῶς εἰς παλαιοὺς καὶ νέους. Ἦτοι ὅτι αἱ πληροφορίες αὐτοῦ, τοῦ ἀνωνύμου βιογράφου, δὲν προέρχεται παρ' ἀνθρώπων μόνον μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον μαθόντων τὰ κατ' αὐτὸν ἀλλὰ καὶ προσωπικῶς γνωρισάντων αὐτόν, παλαιῶν καὶ νέων μαθητῶν. Πάντως ὡς παρετηρήθη ἤδη³ ὁ βίος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συνταχθῇ πρὸ τοῦ 962 ἔτους. Διότι ἐν αὐτῷ γίνεται μνεία τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου (912-659) ὡς θανόντος ἤδη («τοῦ τότε βασιλεύοντος; Κωνσταντίνος οὗτος ἦν ὁ χρηστός»)⁴, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι οὗτος ἀπέθανε τῇ 15 Νοεμβρίου 959. Ὡσαύτως ὁ ἀνώνυμος βιογράφος μνημονεύει προρρήσεως τοῦ δαΐου περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Κρήτης, ὡς τετελεσμένου ἤδη γεγονότος⁵. Τοῦτο δὲ συνετελέσθη τῷ 961, ἐπομένως ἡ βιογραφία συνετάχθη μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο.

Ἐν τέλει τῆς βιογραφίας ὁ συντάκτης αὐτῆς, ὀρίζων τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ δαΐου 7 Φεβρουαρίου καὶ προσθέτων ὅτι ἦγε τότε τὸ ὅβον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἀνέγραψε χρονολογίας τινὰς ἀναγομένας εἰς τὰ διάφορα γεγονότα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ⁶. Δὲν ὄρισεν ὅμως τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως καὶ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Ἐκτὸς τοῦ αὐθεντικοῦ βίου τοῦ δαΐου διεσώθησαν καὶ τινὰ ἀγιολογικὰ κείμενα⁷ ἐν αὐτοῖς δὲ ὀρίζεται ὡς ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ δαΐου Λουκά τὸ 906 καὶ ὡς ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ τὸ 961. Ἄλλ' αἱ χρονολογίαι αὗται εἶναι ἀνακριβεῖς, ὡς ἀνακριβεῖς εἶναι καὶ αἱ ὑπὸ νεωτέρων συγγραφέων προταθεῖσαι χρονολογίαι γεννήσεως αὐτοῦ: 920, 930, 890, μετὰ τῶν ἐτῶν 890—896, ἐν τέλει τοῦ θ' αἰῶνος τοῦ θανάτου: περὶ τὰ ἔτη 946—949, 946 ἢ περὶ τὸ 946, 946 ἢ 949⁸.

1. Βίος, σ. 25 α'.

2. Κρέμος, Φωκικά, Α' σ. νβ' γγ'. Ch. Diehl, ἔνθ' ἀν. σ. 12.

3. Ch. Diehl, ἔνθ' ἀν. σ. 12.

4. Βίος, σ. 48 β'.

5. Βίος σ. 50 α'.

6. Βίος, σ. 61 β', 62 α'.

7. Κρέμου, Φωκικά. Α', σ. ια' ἐξ.

8. Ἴδιαι τὰς χρονολογίας ταύτας παρὰ Νίκα Βέη, Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Βουλ-

Ἐπάρχει ἐν τῷ βίῳ τοῦ ὁσίου Λουκά σαφῆς χρονολογικὴ ἔνδειξις¹, ὡς περαιτέρω θὰ ἴδωμεν, περὶ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγάρων κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος (917) καὶ τῆς εἰρηνεύσεως αὐτῶν μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου (927), ἔνδειξις συσχετιζομένη πρὸς τὰ γεγονότα τοῦ βίου τοῦ ὁσίου καὶ τὴν τότε ἡλικίαν αὐτοῦ. Ἐκ τῆς σπουδαίας δὲ ταύτης ἐνδείξεως καὶ τῶν ἐκ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου χρονολογικῶν δεδομένων συνάγεται ἀσφαλῶς ὅτι ὁ ὄσιος Λουκάς ἐγεννήθη μὲν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 896 ἐτελεύτησε δὲ τὸν βίον τῇ 7 Φεβρουαρίου 953. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων χρονολογιῶν δεόν νὰ τοποθετηθῶσι τὰ στάδια τῆς ἡλικίας καὶ τὰ διάφορα γεγονότα τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Λουκά.

Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ ὁσίου.

Προσέλευσις εἰς τὸν μοναχικὸν βίον ἐν Ἀθήναις.

Ἡ οἰκογένεια, ἐξ ἧς οὗτος κατήγετο, ὤρματο ἐκ τῆς νήσου Αἰγίνης, ἐξ ἧς εἶχεν ἀπομακρυνθεῖ μετὰ πολλῶν ἄλλων οἰκογενειῶν, ἕνεκα τῶν κατὰ τὴν νήσου ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων ληστοπειρατῶν, οἵτινες κατὰ τὸν 9. αἰῶνα καταλαβόντες τὴν Κρήτην, κατέστησαν αὐτὴν ὄρημητῆριον ληστρικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῶν παραλίων πόλεων καὶ νήσων τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου. Οἱ πρόγονοι τοῦ ὁσίου Λουκά κατέφυγον ἀρχικῶς εἰς τὴν τῆς Φωκίδος Ἐπαρχίαν Χρυσοῦ (τῆς ἀρχαίας Κρίσσης) πλησίον τοῦ παραλίου ἕρους, τοῦ καλουμένου τοῦ Ἰωαννίτζη, κατὰ τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς νῦν Δεσφίνης, εἶτα δὲ εἰς τὸν λιμένα Βαθύν, τὸν πρὸς ὄρραν τῆς Ἰτέας κείμενον, ἔνθα ἐγεννήθη ὁ πατὴρ τοῦ ὁσίου Στέφανος. Μετὰ τοῦτο κατόκησαν εἰς Καστορίαν (Καστόριον—Καστρί) τῆς Φωκίδος παρὰ τοὺς Δελφούς², οὐχὶ δὲ εἰς Καστορίαν τῆς Μακεδονίας, ὡς ἐνομίσθη³. Διὰ τοῦτο ἀκριδῶς ἡ πόλις

γάρων ὑπὸ τὸν τῆσάν Σημεῖων καὶ τὰ σχετικὰ σχόλια τοῦ Ἀρέθα Καισαρείας, Περιοδ. «Ἑλληνικά» Α. 1928, σ. 340-341. Ἀκόθι θαφιλῆς βιβλιογραφία περὶ τοῦ ὁσίου Λουκά. Πρβλ. *Κρέμου* Φωκικά, Β' σ. 13 ἐξ. 248 ἐξ. Οἱ Βαλλανδισταὶ ὡς χρόνον τοῦ θανάτου τοῦ ὁσίου Λουκά δέχονται περὶ τὰ ἔτη 946-949, Bibliotheca Hagiographica Graeca, σ. 139.

1. *Κρέμου*, Φωκικά, Α, 34. 35. Πρβλ. τὰς παρατηρήσεις τοῦ *Κρέμου*, Φωκικά Β' σ. 26 καὶ *Νίκου Βέη*, ἐνθ' ἄν. 343 ἐξ.

2. *N. A. Βέη*, ἐνθ' ἄν. σ. 358 σημ. 2.

3. Ch. Diehl, ἐνθ' ἄν. σ. 2. *Γ. Χέρτσβεργ*, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, μετάφρασις Π. Καραλίδου, Β, 363. *Φ. Γρηγοροβίου*, Ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, μετάφρασις Σπ. Λάμπρου, Ἐν Ἀθήναις 1904, Α, 211. W. Mille r,

τῶν Δελφῶν ἐθεωρεῖτο πατρίς τοῦ δαίου Λουκᾶ. Ἐν τινι τροπαρίῳ τῆς εἰς αὐτὸν ἱερᾶς Ἀκολουθίας λέγεται :

«*Ἡ πόλις ἀγάλλεται Δελφῶν,
καὶ ταύτης ἡ ὄμορος,
μάλιστα τοῖς σπαργάνοις σου,
καὶ ἐπιτάυλοι Θῆβαι
τὰ σὰ θαυμάσια κηρύττουσι τρανώς*¹».

Ἐκεῖ οἱ ἐξ Αἰγίνης πρόσφυγες περιήλθον εἰς διενέξεις πρὸς τοὺς αὐτόχθονας, ἐδέησε δὲ ὁ προπάτωρ τοῦ δαίου Λουκᾶ νὰ μεταβῇ εἰς ΚΠολιν πρὸς τὸν Βασιλέα, καταρθῶσας νὰ προκαλέσῃ εὐμενῆ διαταγὴν περὶ διανομῆς τῆς κώμης καὶ τῶν ἀγρῶν αὐτῆς μεταξὺ τῶν προσφύγων τῶν αὐτοχθόνων. Οὕτως ἠσύχασαν πάντες. Ὁ δὲ Στέφανος συζευχθεὶς τὴν ἐξ Αἰγίνης ὡσαύτως καταγομένην Εὐφροσύνην ἀπέκτησεν ἑπτὰ παῖδας, ὧν δύο ἀπέθανον ἐν νηπιακῇ ἡλικίᾳ. Ἐκ τῶν ἐπιζησάντων τέκνων τρίτος ἦτο ὁ Λουκᾶς, ἡ μετ' αὐτὸν δὲ ἀδελφὴ Καλὴ ἐγένετο μοναχὴ. Μοναχὸς ἐγένετο καὶ ὁ τελευταῖος ἀδελφὸς Ἐπιφάνιος. Ἡ Καλὴ παρέσχεν, ὡς εἶπομεν ἤδη, πληροφορίας εἰς τὸν συγγραφέα τοῦ Βίου.

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ὁ Λουκᾶς ἐδείκνυε τὰς τάσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐστηρὸν μοναχικὸν βίον, εἰς ἀκμὴν δὲ ἡλικίας ἐλθὼν ἐγένετο ποιμὴν καὶ γεωργός. Οὐδεμιᾶς παιδεύσεως ἔτυχε. Ὁ ποιητὴς τῆς εἰς αὐτὸν ἱερᾶς Ἀκολουθίας λέγει ἐν τινι τροπαρίῳ.

«*Δόγων ἀμέτοχος, Λουκᾶ, γεγένησαι
τῶν ἔξω καὶ καθ' ἡμᾶς,
ἀλλὰ σοφὸς ἔργοις θείοις ἐχρημάτισας
φόβῳ Θεοῦ μακάριε
ὡς ἀρχὴν τῆς σοφίας ἀρχῆθεν ἐπιστεροισάμενος
ὄθεν θεαρέστως ἐβίωσας*²».

Ταπεινοφρόνως ἐχαρακτήριζεν ἑαυτὸν ὁ ἴδιος «*ἀμαθὴ καὶ ἄγροικος*³». Ἄλλ' ὅποια γλυκύτης καὶ ἀγαθότης ὑπῆρχεν εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς του! Ὅποια δύναμις πίστεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀνθρώπους! Ὡς ποιμὴν καὶ γεωργός κατέδειξε μεγάλην ἀπλότητα καὶ μεγάλας χριστιανικὰς ἀρετὰς, συμπάθειαν πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ

¹ Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν, «*Νέος Ἑλληνομνήμων*» ΙΗ'. 1924, σ. 194. Τοῦ αὐτοῦ: Ὁ δαίσιος Λουκᾶς, «*Νέος Ἑλληνομνήμων*» Κ'. 1926, σ. 381.

1. *Κρέμου*, Φωκικά, Α, 119.

2. *Αὐτόθι* Α, 126.

3. *Βίος*, σ. 41, α'. Πρβλ. 37, α'.

τοὺς πάσχοντας. Ἐδιδε πολλάκις οὐ μόνον τὴν τροφήν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἐνδύματα εἰς αὐτούς, μένων γυμνός, διεμοίραζε δὲ τὸν σπόρον, ὃν ἔμελλε νὰ σπεύρῃ εἰς τοὺς ἀγρούς, μετὰ τῶν πτωχῶν γεωργῶν καὶ ἐν γένει ἕξῃ «ὡσπερ ὄλος ὢν τοῦ πλησίον καὶ μηδεμίαν ἑαυτοῦ φροντίδα μηδαμῶς ἔχων»¹. Οἱ γονεῖς του δυσανασχετοῦντες ἐτιμῶρουν πολλάκις αὐτὸν διὰ τὴν υπερβολικὴν του ἀγαθότητα καὶ εὐσπλαγχνίαν. Ὁ πατήρ του ἀπέθανεν ἐγκαίρως, συνέλαβε δὲ ὁ Λουκάς τὸν πόθον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ποιμενικὸν καὶ ἀγροτικὸν βίον ὅπως ζήσῃ εἰς τινὰ Μονὴν ὡς μοναχός. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπεδόθη τότε «προσεκτικώτερον» κατὰ τὸν βιογράφον, καὶ εἰς τὴν τῶν ἱερῶν Γραφῶν μελέτην², ἴσως ὑπό τινος ὀδηγούμενος ἀλλὰ χωρὶς νὰ διδαχθῇ συστηματικῶς γράμματα. Ἡ μήτηρ του ἐκπληκτος παρηκολούθει παραμονεύουσα καὶ μετ' ἄλλων γυναικῶν τὰς νυκτερινὰς προσευχὰς τοῦ Λουκά, καθ' ἃς οὗτος ἐφαίνετο ὡσεὶ μὴ ἰστάμενος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Καὶ ἀπεπειράθη μὲν ὁ Λουκάς νὰ μεταβῇ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ μονάσῃ εἰς Θεσσαλίαν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ στρατιωτῶν καὶ ἐκληφθεὶς ὡς δούλος φυγὰς ἐμαστιγώθη καὶ ἐφυλακίσθη. Μόλις δὲ ὑπὸ τινων ἀναγνωρισθεὶς κατώρθωσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια.

Μετὰ μικρὸν παρουσιάσθη εἰς αὐτὸν εὐκαιρία πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ πόθου του. Δύο μοναχοί, προερχόμενοι ἐκ Ρώμης καὶ μεταβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐφιλοξενήθησαν ὑπὸ τῆς μητρὸς του, κρύφα δὲ ἀκολουθήσας αὐτούς ἦλθεν εἰς Ἀθήνας προσηχηθῆ μετ' αὐτῶν εἰς τὸν ἐν Παρθενῶνι ναὸν τῆς Θεοτόκου καὶ εἰσήχθη εἰς τινὰ Μονήν, ἧς ὁ ἡγούμενος, ὑπενδούς εἰς τὴν ἐπιμονὴν του, ἐδέχθη αὐτὸν ὡς μοναχόν. Ἦγε τότε τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐπομένως ἢ εἰς Ἀθήνας ἀφίξις του συνέπεσε κατὰ τὸ ἔτος 910. Ἀλλ' ἡ μήτηρ του δι' ἐνθέρμων παρακλήσεων πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιμόνως ἐζήτει τὸ τέκνον της. Ὁ ἡγούμενος τρεῖς εἶδε καθ' ἕνους αὐτὴν θρηνοῦσαν καὶ ἀπαιτοῦσαν τὸ τέκνον της. Ὅθεν ἠναγκάσθη ν' ἀπολύσῃ τὸν Λουκᾶν. Μεταδὰς λοιπὸν οὗτος παρὰ τῆ μητρὶ του, διέτριψε παρ' αὐτῆ τέσσαρας μῆνας ἀλλ' ἔπεισε φαίνεται αὐτὴν ὅπως ἀφίσῃ αὐτὸν ἐλεύθερον ἵνα ζήσῃ εἰς τὴν ἔρημον, διότι τῆ συγκαταθέσει αὐτῆς ἀπῆλθεν εἰς τὸ ὄρος Ἰωαννίτζη, ἐνθα πρὸς τὸ παράλιον μέρος ὑπῆρχε ναὸς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων³.

1. Βίος, σ. 28 α'.

2. Βίος, σ. 28 β'.

3. Σάφεται ἔτι καὶ σήμερον εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ναὸς τῶν ἁγίων Ἀ-

Ἀναχωρητικὸς βίος ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἰωαννίτζη.

Ἐκεῖ ἐπηξεν τὴν ἀσκητικὴν του καλύβην, ἔχων συνοδοὺς καὶ τινὰς μοναχοὺς. Καλλιεργήσας δ' ἔκτασιν τινὰ μετέβαλεν εἰς κῆπον, οὐτινος ὁμῶς τὰ προϊόντα διεμοίραζεν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην. Ἐξῆς βίον ἀναχωρητικόν, ἐργαζόμενος τὴν ἡμέραν καὶ προσευχόμενος καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Ἡ διαμονὴ του ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἀθηνῶν προφανῶς ὑπῆρξεν ἐπαρκῆς ὅπως ἐκμάθη τὰς προσευχὰς καὶ τὰς γενικὰς ἀρχὰς τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Οἱ συνασκηταὶ αὐτοῦ ἐξεπλήσσαντο πῶς διήρχετο ὁλόκληρον τὴν νύκτα ἀγρυπνῶν καὶ προσευχόμενος χωρὶς νὰ εἶναι εἰς θέσιν ὥπως ἀναγινώσκῃ τὴν Ἀγίαν Γραφήν ἢ συγγράμματα τῶν Πατέρων. Εἰς μάλιστα τῶν μοναχῶν παρεμόνευσε νύκτα τινὰ καὶ περηκολούθησε τὴν ἀγρυπνίαν καὶ τὰς προσευχὰς, διότι δὲν ἐπίστευεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ καταναλίσκῃ ὁλόκληρον τὴν νύκτα ἀνευ μελέτης «τῶ μάλιστα μηδὲ παιδείᾳ προσχεῖν μηδὲ τοῖς λόγοις τῶν τε θείων Γραφῶν καὶ τῶν Πατέρων ἐνεθιοθῆναι, ὥστε καὶ ταῖς βίβλοις τούτων προσομιλεῖν δύνασθαι, ἀλλ' ἀμαθίας ἐσχάτης οὐ μακρὰν εἶναι». Ἀλλ' ὁ δυσπιστῶν μοναχὸς ἐπέισθη ὅτι ὁ Λουκᾶς ὁλόκληρον τὴν νύκτα ἠγρύπνει καὶ προσήυχετο, γονυκλινῆς, ἐπαναλαμβάνων ἰδίως τὸ «Κύριε ἐλέησον». Μαρτύριον δὲ τοῦ θερμοῦ περὶ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἔρημον ἔρωτος τοῦ ἀνδρὸς ἀναγράφεται ἐν τῷ βίῳ του τὸ ἑξῆς. Μετέθη ποτε εἰς τινὰ γνωστὸν αὐτῷ ἠγούμενον Μονῆς καὶ διαμείνας παρ' αὐτῷ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῇ Μονῇ, ἐπεθύμησε νὰ φύγῃ πρὸς τὴν καλύβην καὶ τὴν προσφιλεῖ ἔρημον. Ὁ ἠγούμενος τὸν προέτρεπε νὰ μείνῃ, ἐπικειμένης πανδήμου τινὸς ἑορτῆς ἵνα παραστῇ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν σύναξιν. Ὁ Λουκᾶς μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ἀπλότητος ἠρώτησε τίς εἶναι ὁ σκοπὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνάξεων, τῶν κανόνων, ψαλμῶν διῶν καὶ ἀκολουθιῶν; Μὴ περιμείνας ἀπάντησιν προσέθηκεν ὅτι πάντως ταῦτα καὶ αἱ ἱεραὶ ψαλμῶνδιαι σκοπὸν ἔχουσι νὰ ἐνισχύωσι παρὰ τοῖς πιστοῖς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ ἔχων αὐτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ του ἔχει ἀνάγκην τῶν μέσων τούτων; Ὁ ἠγούμενος θαυμάσας ἐπὶ τούτῳ, δὲν ἐπέμεινε νὰ κρατήσῃ αὐτὸν ἐπὶ πλέον¹.

¹ Ἐπανακάμψας εἰς τὴν ἔρημον ἐξηκολούθησε τὴν καλλιέργειαν τοῦ

ναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, Ἀρχιμ. Χριστοφόρου Ζώνα, ἐνθ' ἂν. σ. 54—55.

1. Βίος, σ. 31 ἑ'. 32 ἂ'.

2. Βίος, σ. 32 ἂ' ἑ'.

κήπου, ἀποσοδῶν τὰς κατ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ δάσους ἐξορμώσας ἐλάφους. Ὁ διογράφος παρέχων εἰκόνα τινὰ τοῦ κήπου του ἐσημείωσε, «Παράδεισος τῆ μεγάλης φιλοκαλεῖται σμικρὸς ἅμα μὲν ἐκείνῳ πρὸς τὴν ἐργασίαν πόνους ὀρέγων σωματικούς, ἅμα δὲ καὶ τοῖς προσιοῦσι μὴ χρεῖαν μόνην εἰς βρωσίν, ἀλλὰ καὶ χάριν εἰς ὕρασιν ἱκανὴν παρέχων ἦν γὰρ φυτοῖς τε πᾶσι κομῶν καὶ λαχάνων εἶδη παντοδαπῶν κατάφυτος¹». Ἐκαλλιέργει λοιπὸν τὸν ὠραῖον κήπον καὶ διὰ τὰ ἐργάζηται καὶ διὰ τὰ δοθῆθαι τοῖς ἔχοντας ἀνάγκην. Ὅθεν οὐδὲν ἐπόλει ἐκ τοῦ κήπου, δωρούμενος τὰ προϊόντα αὐτοῦ, ὄχι μόνον εἰς τοὺς προσερχομένους ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς χωρικοὺς ὁ ἴδιος ἀνακομίζων ἐπὶ ὄνου καὶ ἀφίνων πολλάκις αὐτὰ εἰς τοὺς ἀγροὺς τῶν χωρικῶν ἀπόντων. Ἡσθάνετο τὴν εὐποιίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ὡς τι φυσικὸν καὶ ἀπαραίτητον εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἀγαπῶν δὲ καὶ τὰ ζῶα, ἐλυπεῖτο διότι αἱ ἔλαφοι κατέστρεφον τὸν ὠραῖον κήπόν του. Ἀπευθυνόμενός ποτε πρὸς μίαν ἐπίμονον ἔλαφον, ὡσπερ πρὸς λογικὸν ὄν, ἔλεγε, «τίνος χάριν ἀδικεῖτέ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λυμαίνεσθε πόνους, ἐμοῦ μηδὲν ὀτιοῦν ὑμᾶς ἀδικοῦντος ; Μιᾶς ὑπουργοὶ δεσποτείας ἐσμέν, ἐνὸς Θεοῦ παιήματα καθεστήκαμεν· ἐγὼ λέγειν ὅτι κατὰ θεῖαν εἰκόνα πρὸς τὸ εἶναι ἐγὼ μόνος παραχθείς, κατὰ πάντων ἔχω τὴν ἐξουσίαν²». Καὶ ὅταν ἡ ἀδικοῦσα ἔλαφος αἰφνης πληγείσα ἔπεσεν, ἔσπευσαν δὲ κυνηγοὶ τινες νὰ φονεύσωσιν αὐτήν, ὁ ὄσιος τοὺς παρεκάλεσε θερμῶς νὰ φεισθῶσι τοῦ ζώου. Οἱ κυνηγοὶ ὑπήκουσαν, ἐκπλαγέντες ἐκ τῆς ἡμερότητος καὶ τῆς συμπαθείας τοῦ ἀγίου ἀνδρός. Ζῶν οὗτος δίον πλήρη ἀσκήσεων καὶ ἐκουσίων στερήσεων, διηνεκῶς καταπονῶν τὸ σῶμα διὰ νηστείας καὶ ἀγρυπνίας, χρησιμοποιοῦν πρὸς διατροφήν του κρίθινον ἄρτον καὶ ὕδωρ συνήθως ἐνίοτε δὲ καὶ ὀλίγα λάχανα καὶ ὄσπρια, ὑπὸ τοῦ ψύχους πηγνύμενος καὶ τοῦ καύσωνος συμφλεγόμενος, ἐν ἐρημίᾳ εὕρισκόμενος, ἦτις πολλάκις τραχύνει τὸν ἄνθρωπον καὶ πικρότερον τὸ ἦθος τῆς ψυχῆς ἀπεργάζεται, ὅμως οὐδέποτε δύσκολος καὶ σκυθρωπὸς ἐφάνη, ἀλλὰ φαιδρὸς πάντοτε καὶ ἱλαρὸς καὶ εὐχάριστος πρὸς τοὺς προσερχομένους πρὸς αὐτόν, συνομιλῶν μετ' αὐτῶν καὶ διδάσκων καὶ φιλοξενῶν πλουσίως καὶ «ἔστιν ἄχρι κόρου»³. Διὰ τῆς διηνεκοῦς καὶ αὐστηροτάτης ἀσκήσεως ἤχθη εἰς ἠθικὴν τελειότητα. Ἀπέβη κατὰ τὸν ὑμνογράφον

1. Βίος, σ. 32 β'.

2. Βίος σ. 32 α'.

3. Βίος, σ. 33 α'.

«μέτριος, ἄκακος, πρόξος ἀπλοῦς, ἡσύχιος...
ὕπερ ἄνθρωπον ὄντως καὶ ἄυλος ἐν ὕλη,
οἶκος Θεοῦ...¹»

Ζῶν βίον ἀναχωρητικὸν καὶ μὴ ἀνήκων εἰς Μονήν τινα, ἐστερεῖτο τοῦ μεγάλου, λεγομένου, μοναχικοῦ σχήματος. Ἀλλὰ τοῦτο ἔλαβε παρὰ δύο μοναχῶν, διελθόντων τοῦ ἐρημητηρίου αὐτοῦ καὶ μεταβαινόντων εἰς Ρώμην. Τὸ γεγονός τοῦτο, λέγει ὁ βιογράφος, κατηύφρανε καὶ τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους, πλὴν μόνου τοῦ διαβόλου. Οἱ δὲ δύο ἐκεῖνοι μοναχοὶ παραδόξων τινῶν πραγμάτων γενόμενοι θεαταὶ καὶ ἀναγνωρίσαντες τὴν ἠθικὴν τελειότητα τοῦ Λουκά, ἀπῆλθον μάλλον ὠφεληθέντες ἐξ αὐτοῦ. Ἐκτοτε οὗτος ὡς φέρων τὸ μέγα μοναχικὸν σχῆμα ἐνέτεινε τὰς ὑπερανθρώπους ἀσκήσεις. Ἦγωνίζετο νηστεύων, κλαίων καὶ ἀγρυπνῶν ἐν προσευχῇ, ἀξιωθείς τῆς θείας χάριτος τοῦ λάσθαι ἀσθενεῖς καὶ τοῦ προβλέπειν τὰ μέλλοντα. Προεῖπε τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βουλγάρων κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου διὰ τῆς παρηχητικῆς φράσεως «Ἑλλάς ἐλαθήσεται καὶ Πελοπόννησος πολεμηθήσεται». Ἡ καλύβη τοῦ ἤτο κατεσκευασμένη ἐπιτηδεύς μόνον διὰ τὰ ἀπολύτως χρειώδη, εἶχε δὲ λάκκον ἐσκαμμένον ἐν αὐτῇ, εἰς ὃν κατεκλίνετο ἵνα ἔχη πάντοτε ἐν νῷ τὸν θάνατον. Ἐκοιμάτο ὀλίγον καὶ ἀμέσως ἀνίστατο καὶ ἐψαλλεν ἐκ τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυὶδ. Τὴν εὐσπλαχνίαν ἐξεδήλου ὡς πάντοτε οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ζῶα καὶ πρὸς τὰ πετεινά. Ἐδίδε τακτικὸν σιτηρέσιον εἰς τὰ στρουθία, ἐφαρμόζων δὲ τὸ ρητὸν «τοὺς κακῶς δρῶντας εὐ ποιεῖν», δύο ὄφεις ἔτρεφε κατακλείστους.

Ὁμολογουμένως ἡ ὑπέροχος αὕτη καὶ ὑποβλητικὴ φυσιογνωμία τοῦ δαίου Λουκά, ὡς ἐμφανίζεται διὰ τῶν ἀνωτέρω γεγονότων καὶ λεπτομερειῶν τῆς ἀγιωτάτης αὐτοῦ ζωῆς καὶ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἀγάπης, παρουσιάζει τι τὸ ὅλως ἐξαιρετικὸν ἐν τῇ σειρά τῶν μεγάλων ἀγίων καὶ δαίων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι μοναδική, περιγραφομένη ὑπὸ γραμμῶν σπανιωτάτων. Ὁμοιότητά τινα ἔχει πρὸς αὐτὸν ὡς ἤδη παρετηρήθη², ὁ ἅγιος τῆς Λατινικῆς Ἐκκλη-

1. Κρέμου, Φωκικά, Α, 4.

2. Βίος, σ. 84 β'. 85 α' Τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Βουλγάρων κατὰ τῆς Πελοποννήσου προεῖπε καὶ ὁ ἅγιος Πέτρος Ἄργους († 922—924), Χρήστου Παλαοικονόμου Ὁ πολιούχος τοῦ Ἄργους ἅγιος Πέτρος Ἄργους ὁ θαυματουργός, Ἐν Ἀθήναις 1908, σ. 36 Πρβλ. Ν. Βέη ἐνθ' ἄν. σ. 358 σημ. 3.

3. C. h. Diehl, ἐνθ' ἄν. σ. 7. 8.

σίας Φραγκίσκος ὁ ἐξ Ἀσοίτζης († 1226). Ὅπως ὁ ἡμέτερος Λουκάς οὕτω καὶ ὁ Φραγκίσκος, ζῶν μακρὰν τοῦ κόσμου ἐν μέσῳ τῶν θαυμασίων δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ, περιβάλλει διὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης πᾶν δημιούργημα. Θεωρεῖ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα ὡς ἀδελφούς, ἀγαπᾷ αὐτὰ ὡς τοιοῦτους καὶ συνομιλεῖ μετ' αὐτῶν. Ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τοῖς δημιουργήμασι διακρίνει τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἀπέριττος αὐτοῦ «Ἕμνος εἰς τὸν ἥλιον»¹. Ὁ ἡμέτερος Λουκάς, στερούμενος τῆς μορφώσεως τοῦ Φραγκίσκου, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκφράσῃ ἐγγράφως τὸν ἱερὸν ἐνθουσιασμόν του πρὸς τὰ θαυμάσια ἔργα τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ὅλος ὁ βίος του ὑπῆρξε διηνεκῆς ἑξαρσις πρὸς τὸν Θεόν, ἐνσάρκωσις τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ἀφθάστου τελειότητος ποίημα πίστεως καὶ ἀγάπης.

Ἡ ἐμφάνις τοῦ Λουκά, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν ἐκ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν συμφορῶν, ἤσκησε μεγάλην ἠθικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν. Ἡ φήμη του ἤρξατο πανταχοῦ διαδιδόμενη, πολλοὶ δὲ συνέρρεον πρὸς αὐτὸν εὐεργετούμενοι καὶ ταῦτοχρόνως ἐνισχυόμενοι ἐν τῇ χριστιανικῇ πίστει καὶ τῇ ἠθικῇ. Ὁ βιογράφος αὐτοῦ διηγεῖται πολλὰ γεγονότα, χαρακτηριστικὰ ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης.

Δύο ἀδελφοὶ μὴ εὐρίσκοντες τὸ χρυσίον, ὅπερ ὁ πατήρ των ἔχωσεν εἰς τὴν γῆν καὶ ἀπέθανε, κατέφυγον πρὸς τὸν ὄσιον, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἐπιμόνως νὰ δεῖξῃ εἰς αὐτοὺς ποῦ ἦτο τεθαμμένον τὸ χρυσίον, ἐπειδὴ ἤριζον πρὸς ἀλλήλους καὶ ὑπώπτειον ἀλλήλους ὡς κλέψαντας αὐτό. Ὁ ὄσιος Λουκάς μετὰ πολλὰς ὑπεκφυγὰς, ὀφειλομένας εἰς τὴν μετριοφροσύνην αὐτοῦ, διότι δὲν ἤθελε νὰ φανῇ ὅτι ἔχει τὸ χάρισμα τῆς διορατικότητος, ὑπέδειξε τὸν τόπον, οἱ δὲ δύο ἀδελφοὶ διελάλησαν πανταχοῦ τὸ θαῦμα. Τρεῖς γυναῖκες προσήλθον πρὸς τὸν Λουκᾶν ἵνα σκανδαλίωσιν αὐτὸν ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς ἐξομολογήσεως. Μετὰ παρακλήσεις πολλὰς ἐδέχθη αὐτάς καὶ διὰ τῆς ἐξαγορεύσεως τῶν ἁμαρτιῶν των διώρθωσεν αὐτάς, ἐπιβαλὼν καὶ ἀνάλογον κανόνα. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν γυναικῶν ὁ πειρασμὸς διήγειρε τὰ σαρκικὰ πάθη τοῦ ἀγίου, ἀλλ' οὗτος διὰ τῆς προσευχῆς καὶ τῶν δακρύων κατενίκησεν αὐτά. Ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν ἀδελφὴν του Καλὴν, καθαρίζουσα τὸν ἀγρὸν τοῦ κυμίνου εἶπεν ὅτι ἔρχεται ἄνθρωπος φέρων βαρὺ φορτίον καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ ὄρους. Καὶ πράγ-

1. Περὶ τοῦ Φραγκίσκου τοῦ ἐξ Ἀσοίτζης ἰδεῖ ἀρθρον Ν. Λούβαρι, ἐν Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ ΚΔ', σ. 158, 159.

μυτι παρουσιάσθη ἀνθρωπὸς τις ζητῶν αὐτόν, χωρὶς ὅμως νὰ φέρῃ τι. Μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας κατῆλθε ἐκ τοῦ ὄρους ἀνεκάλυψε δὲ ὅτι ὁ ἀνθρωπος ἐκεῖνος εἶχε διαπράξει φόνον. Ὁμολόγησε τὸ ἔγκλημά του καὶ μετενόησε, ἔδωκε δὲ εἰς αὐτόν ὁ ἅγιος ὠρισμένας ἐδηγίας πρὸς ἐξαγνισμόν. Ἄλλοτε πάλιν ναύκληρός τις Δημήτριος προσῆλθε πρὸς τὸν Λουκᾶν καὶ ἀγρεύσας χάριν αὐτοῦ δύο ἰχθεῖς ἔκρυψε τὸν ἕνα, τὸν μεγαλύτερον. Ὁ ἅγιος ἀπεκάλυψε τὴν πρᾶξιν, δι' ἣν μετανόησας ὁ ναύκληρος ἀπῆλθεν οἴκαδε. Ὁ δὲ σὺν τῇ ἀγίῳ συνοικῶν μοναχὸς ἐτοιμάσας προσφέρει εἰς αὐτόν τὸν ἰχθύν. Ἐκεῖνος ἠρνήθη, εἰπὼν ὅτι χάριν ἄλλων ἀπεστάλη, πράγματι δὲ κατέφθασαν ἐπισκέπται οἷτινες ἔφαγον τὸν ἰχθύν, ὁ δὲ ὄσιος Λουκᾶς ἐτρέφετο ἐκ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀγάπης. Ταῦτα καὶ ἄλλα διηγείται ἐκτενῶς ὁ βιογράφος τοῦ ὁσίου Λουκᾶ¹.

Ὁ ὄσιος Λουκᾶς ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἐπταετίαν ὅλην διήγνησεν οὗτος ἀφ' ὅτου εἶχεν ἐγκατασταθεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἰωαννίτζῃ, ἀλλ' ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τὸν τσάρον Συμεῶν (890-927) ἐν ἔτει 917 ἠνάγκασεν αὐτόν νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν προσφιλεῖ ἔρημον. Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ Βούλγαροι κατὰ τὸν 1' αἰῶνα δις ἐπέδραμον εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, κατὰ τὰ ἔτη 917 καὶ πάλιν κατὰ τὰ ἔτη 924—927. Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς πρώτης ἐπιδρομῆς τοῦ τσάρου Συμεῶν ὅστις ἐπέδραμε κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου². Οἱ κάτοικοι ἐτράπησαν φεύγοντες πρὸς τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ δὲ ὄσιος Λουκᾶς κατέφυγεν εἰς τινὰ τῶν παρακειμένων νήσων, ἀλλ' οἱ Βούλγαροι, κλέψαντες ἑλληνικὸν πλοῖον, ἐπῆλθον καὶ κατ' αὐτῆς. Ἦναγκάσθη τότε ὁ ὄσιος μετὰ τινων ἄλλων κολυμβῶν νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ οὕτω διέφυγε τοὺς Βουλγάρους. Ἰστέρον δὲ εὐρῶν πλοῖον διεπεραιώθη εἰς Κόρινθον μετὰ τῶν γνωρίμων καὶ συγγενῶν του «ἄρι τὰς σιαγόνιας γενείου πληρῶν καὶ ἀνθη νεότητος ἀρετῆς ὄραν ἐπιτρέπουσαν ἔχον», κατὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ βιογράφου, ἣτις ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν τότε ἡλικίαν τοῦ ὁσίου, ἄγοντος τὸ 21ον ἔτος³.

Ἐν Κόρινθῳ εὐρισκόμενος ἐφοίτησεν εἰς τινὰ Σχολήν, ἀλλὰ μὴ ἀνεχόμενος ἀτακτοῦντας τοὺς μαθητάς, ἐπὶ μικρὸν μόνον ἠκροάσθη

1. Βίος, σ. 35α'.—388'.

2. Περὶ τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγάρων, ἡγουμένου τοῦ Συμεῶν ἴδε τὴν σχετικὴν φιλολογίαν παρὰ Ν. Βέη, ἐνθ' ἀν. σ. 338—339 σημ.

3. Βίος, σ. 39, α'.

μαθημάτων. Διεκρίνετο δὲ μεταξύ τῶν διδασκάλων τῆς Κορίνθου Θεοφύλακτος τις, τὴν ἀρετὴν περιδόητος, «ὃς τῆς θύραθεν σοφίας διδάσκαλος ὢν, οὐδὲν ἤττον ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τοῖς ἔρασταῖς τῶν καλῶν τὴν ἀρετὴν παρεδίδου»¹. Φαίνεται δὲ ὅτι προσωπικῶς ἐγνώρισε καὶ ἀνεστράφη ὁ Λουκάς τὸν σοφὸν ἐκεῖνον διδάσκαλον. Ἄλλὰ γενικῶς ἢ ἐν Κορίνθῳ ζῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ικανοποιήσῃ αὐτόν, μετὰ τὴν ἀσκητικὴν ζωὴν, ἣν μέχρι τοῦδε μακρὰν τῶν πόλεων εἶχε διανύσει. Πληροφορηθεὶς ὅτι παρὰ τὰς Πάτρας ὑπῆρχε Στυλίτης τις μοναχός, ἀσκούμενος κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων Στυλιτῶν, ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ πρὸς αὐτόν. Λαβὼν ὁμῶς πρόσκλησιν παρ' ἄλλου Στυλίτου, ἀσκουμένου ἐν τῇ παρὰ τὴν Κόρινθον² κώμῃ Ζεμενᾶ (τοῦ σημερινοῦ Ζεμενοῦ) προσῆλθε πρὸς τοῦτον καὶ ἔμεινε παρ' αὐτῷ δεκαετίαν ἔλην (917—927) «ὑπηρετῶν, ξυλοφορῶν, ὑδροφορῶν, μαγειρείου καὶ τραπέζης ἐπιμελούμενος, δίκτυα καταρτίζων, ἀλιείας μεταποιούμενος», ὑποστηρίζων τὸν Στυλίτην κατὰ λοιδῶρων ἀνθρώπων³. Ἄλλ' ἔνεκα πειρασμῶν τινῶν καὶ ἐπιθέσεως τοῦ ἐπιτετραμμένου τὴν φύλαξιν τῶν λιμένων κατὰ τοῦ ὁσίου Λουκά, διότι οὗτος παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν διαπεραιώσεως εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καθ' ἧς ἐξηκολούθουν αἱ ἐπιθέσεις τῶν Βουλγάρων, ἐφωράθη ἐπιβαίνων πλοίου πρὸς διαπεραιώσιν εἰς τὴν Στερεὰν. Συλληφθεὶς ὑπέστη πληγὰς, καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρισθῇ τοῦ Στυλίτου, ἔζησε δὲ μονάζων παρὰ τινα ναῦσκον τοῦ ἀγίου Παγκρατίου. Ἐφυγε δὲ καὶ ἐκεῖθεν διότι ραγδαία βροχὴ κατέρριψε τὸν ἐν ᾧ κατῆκει οἰκίσκον⁴.

Ἐπάνοδος εἰς τὴν ἔρημον Ἰωαννίτζη.

Κατὰ Μάρον τοῦ 927 εἶχεν ἀποθάνει ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων Συμεών, ὁ δὲ δευτερότοκος υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος Πέτρος (927—969), σύζυγος τῆς ἐλληνίδος Μαρίας, ἐγγονῆς τοῦ Βασιλέως Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ, τῇ 8 Ὀκτωβρίου 927 συνήψε μετὰ τῶν Ἑλλήνων εἰρήνην. Μετὰ

1. Βίος, σ. 45 α' β'.

2. Αὐτόθι σ. 39 α' β'. Πρόκειται οὐχὶ περὶ κώμης παρὰ τὰς Πάτρας ὡς ἐνομίσθη, Ch. Diehl, ἐνθ' ἀν. σ. 4. Φ. Ἰσηγοροβίου, Ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, μετάφρ. Σπ. Λάμπρου, Α, 211, ἀλλὰ περὶ τῆς Ζεμενᾶς (νῦν Ζεμενοῦ) τῆς Κορίνθου, Ids N. A. Bees (Βέης) Beiträge zur Kirchlichen Geographie Griechenlands im Mittelalter und in der neueren Zeit (ἐκ τοῦ Oriens Christianus B. IV) Leipzig 1915, σ. 252 εξ.

3. Βίος σ. 39 β'.

4. Βίος σ. 38 α—40 α'.

«Θεολογία» Τόμος ΙΓ'

τὸ γεγονός τοῦτο ὁ ὁσιος Λουκάς ἐπέστρεψεν εἰς τὸ παλαιὸν αὐτοῦ καὶ περιπόθητον ἡσυχαστήριον τοῦ ὄρους Ἰωαννίτζη, ἐπιδοθεὶς πάλιν εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ ἀσκήσεις καὶ τὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας. Μαθῶν ἔτι διήρχετο ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου μεταβαίνων εἰς ΚΠολιν προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς συνοδοὺς του λάχανα πολυειδῆ ἐκ τοῦ κήπου τοῦ ἡσυχαστηρίου, ὁ δὲ Ἀρχιεπίσκοπος μαθὼν τίς ἦτο, ἐπεσκέφθη τὴν καλύβην του καὶ ἐθαύμασε τὴν ἐθελοῦσιον πενίαν του. Ἐδωκεν εἰς αὐτὸν χρυσόν, ἀλλ' ὁ ὁσιος ἐδέχθη ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Ἀρχιερέως ἐν μόνον νόμισμα, ζητήσας παρ' αὐτοῦ εὐχὰς καὶ διδασκαλίαν. Ἰδιαιτέρως ἐζήτησε τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐπὶ τοῦ ἐξῆς ζητήματος. Μὴ ἔχων ἱερέα δὲν ἐτέλει συνεχῶς τὴν θείαν Λειτουργίαν καὶ συνεπῶς δὲν ἠδύνατο νὰ κοινωνῇ τῶν ἀχράντων Μυστηρίων. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος συνέστησεν εἰς αὐτὸν ἐν ἑλλείψει ἱερέως νὰ θέτῃ ἐπὶ τῆς ἀγίας Τραπέζης τοῦ εὐκτηρίου οἴκου ἢ τοιοῦτου μὴ ὑπάρχοντος ἐπὶ καθαρωτάτου «σκάμνου» τοῦ κελλίου, τῶν προηγιασμένων τιμίων Δώρων τὸ σκεῦος, ἔπειτα κατάλληλον κάλυμμα ὑφαπλώσας νὰ θέσῃ ἐν αὐτῷ τὰς ἀγίας μερίδας καὶ θυμίαμα νὰ ψάλλῃ τοὺς ψαλμοὺς τῶν τυπικῶν ἢ τὸ Τρισάγιον μετὰ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως καὶ τρίς τὸ γόνυ κλίνας νὰ κοινωνῇ διὰ τοῦ στόματος τοῦ τιμίου σώματος τοῦ Κυρίου λέγων τὸ «Ἀμήν», ἀντὶ δὲ «νάματος» ποτήριον οἴνου νὰ πίνῃ, χωρὶς νὰ χρησιμοποιοῖ τὸ ποτήριον τοῦτο δι' ἄλλην χρῆσιν. Μετὰ τοῦτο διὰ τοῦ καλύμματος νὰ ρίψῃ πάλιν τοὺς μαργαρίτας εἰς τὸ σκεῦος μετὰ πάσης ἀσφαλείας. Ἡδωχαριστήθη ὁ ὁσιος ἐκ τῆς ὁδηγίας ταύτης, ὁ δὲ Ἀρχιεπίσκοπος ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του¹.

Κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Βατῶν συνήθειαν εἶχεν ὁ ὁσιος ν' ἀνέρχεται εἰς τὸ ὄρος κρατῶν τὸν Σταυρὸν καὶ ἄδων τὸ «Κύριε ἐλέησον». Συνέβη δὲ ποτε νὰ δῆξῃ αὐτὸν ἔχιδνα εἰς τὸν δάκτυλον τοῦ δεξιοῦ ποδός, ἐξ ἐπιρρείας τοῦ πειρασμοῦ, θελήσαντος νὰ ἐμποδίσῃ αὐτόν. Ἄλλ' ὁ ὁσιος οὐδὲ κἂν νὰ δλάψῃ ἠθέλησε τὸ ἔρπετόν, ὅπερ συνέλαβε καὶ ἀφήσας ἐλεύθερον εἶπε τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα «Μῆτε σὺ ἐμὲ ἀδικήσης, μήτε ἐγὼ σέ, πορευθῶμεν δὲ τὴν οἰκίαν ὁδὸν ἐκάτερος ἐπεὶ καὶ τοῦ ἐνὸς ἀμφοτέροιο δημιουργοῦ ποιήματα, οὐ κωλύοντος καὶ μὴ βουλομένου, οὐδὲν ὄλωσ ἡμεῖς ἐνεργεῖν δυνάμεθα². Ἄνευρε τὸν κλέπτην δημοσίου χρήματος, ὅπερ εἰς Ἀφρικὴν ἐκόμιζεν ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ Κράτους, καταφυγῶν πρὸς τὸν ὁσιον ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ

1 Βλός, σ. 40α' 41'.

2. Βλός, σ. 41 β', 42 α'

του, οὗτος δὲ περιωρίσθη ἀπλῶς εἰς τὴν νοθεσίαν καὶ τὴν συγγνώμην τοῦ ἀνακαλυφθέντος κλέπτου¹. Ἐκ τῆς ἐρήμου τοῦ Ἰωαννίτζης ἐπεσκέπτετο διαφόρους Μονάς, εὐρισκόμενος δὲ ποτε ἐν τινι παρὰ τὰς Θήβας Μονῇ, ἧς ἡγούμενος ἦτο ὁ Ἀντώνιος παρακληθεὶς ἐθεράπευσε διὰ τῶν εὐχῶν αὐτοῦ δεινῶς ἀσθενοῦντα νέον τινά. Ἄλλ' ἔσπευσε ἀμέσως νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ ἐρημικόν του ἡσυχαστήριον, ἐκεῖ δὲ καὶ ἄλλα θαυμαστὰ ἐπετέλεσεν ἔργα².

Ἀπομάκρυνσις εἰς Καλάμιον καὶ Ἀμπελῶνα.

Ταῦτα πάντα προὐκάλουν τὴν συρροὴν πολλῶν πρὸς αὐτόν. Σκεφθεὶς δὲ οὗτος ν' ἀποχωρήσῃ ἐκεῖθεν εἰς ἡσυχώτερον τόπον, ἀπέστειλε τὸν συμμοναστήν του Γερμανὸν πρὸς τὸν ἐν Κορίνθῳ Διδάσκαλον Θεοφύλακτον καὶ ἐζήτησε τὴν γνώμην του. Ὁ Θεοφύλακτος ὑπέμνησε τὸ τοῦ ἁγ. Ἀρσενίου, τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ἀσκήσαντος «Φεῦγε, σιώπα, ἡσύχαζε»³. Οὕτω δὲ ὁ ὄσιος Λουκάς ἀπεμακρύνθη εἰς Καλάμιον⁴, μικρὸν λιμένα, ἀνατολικῶς τῆς Ἀντικύρας, ἀρχαίας πόλεως τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ἐκεῖ ἐπηξε νέαν καλύβην καὶ ἐξηκολούθησε τὰς ἀσκήσεις καὶ τὰς εὐχεῖας πρὸς τοὺς ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος πρόσφυγας. Ἐκόμιζεν εἰς αὐτοὺς ὕδωρ καὶ τροφίμα, ἀλιεύων δὲ διεμοίραζεν εἰς αὐτοὺς ἰχθεῖς, ἐνῶ αὐτὸς διήρχετο τὸν βίον ἐν ἀσκήσει καὶ διηνεκεῖ νηστεία. Συνέβη δὲ καὶ τὸ ἐξῆς ἐπεισόδιον. Ναυταὶ ἀποβιβασθέντες εἰς τὸν λιμένα, τοῦ ὄσιου, ἀπόντος ἐκ τῆς καλύβης, ἔκλεψαν τὸν χειρόμυλον αὐτοῦ ἀλλ' ὁ κλέπτῃς ἀπεκαλύφθη καὶ ἐτιμωρήθη.

Τρία ἔτη διατρίψας ἐν Καλαμίῳ, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ ἐκεῖ ἡσυχαστήριον ἕνεκα ἐπιδρομῆς τῶν «Τούρκων»⁵. Ὑπὸ τούτους νοοῦνται οὐχὶ οἱ Σαρακηνοί, ἀλλὰ τὰ διὰ τῆς ὀνομασίας ταύτης χαρακτηριζόμενα ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Μαγυαρικὰ στίφη⁶, ἅτινα περὶ τὴν

1. Βίος, σ. 42 α'—43 α'.

2. Βίος σ. 43 α'. ἐξ.

3. Βίος 45 α'.

4. Ἐν τῇ πρώτῃ ἀτελεῖ ἐκδόσει τοῦ Βίου κεῖται «Καλύβιον», οὕτω καὶ παρὰ Ηο r f, ἐνθ' ἂν. σ. 135 ἐκλαθόντι αὐτὸ ὡς μοναχικὴν καλύβην.

5. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Σπ. Λάμπρον νὰ σημειώσῃ, *Γρηγοροβίου*, ἐνθ' ἂν. Α, 211 σημ. ὅτι «ὁ βίος τοῦ ὄσιου δὲν εἶναι σύγχρονος αὐτοῦ ἢ τολάχιστον περιεσώθη εἰς ἡμᾶς ἐν μεταγενεστέρᾳ διασκευῇ». Ἄλλὰ δὲν πρόκειται περὶ «ἐθνολογικῆς συγχύσεως».

6. *Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου*, Περὶ διοικήσεως (ed. Bonn.) σ. 174 Πηλσιάζουσι δὲ τοῖς Τούρκοις πρὸς μὲν τὸ ἀνατολικὸν μέρος οἱ Βούλγαροι, ἐν

ἐποχὴν ἐκείνην ἐπέδραμον εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἐμφανισθέντα ἀπειλητικῶς κατὰ τὰ ἔτη 934 καὶ 943 καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς ΚΠδολεως. Ἡ ἐπιδρομὴ αὐτῶν κατὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος συνέπεσε κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος 943, καθ' ὃ οἱ δοιοὶ Λουκάς φυγῶν ἐκ Καλαμίου εὔρεν ἄσυλον εἰς τὴν μικρὸν ἀπέχουσαν αὐτοῦ νῆσον Ἀμπελώνα¹. Ἐκεῖ ἐξηκολούθησε τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀρετῆς, χορηγῶν εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ διαμένοντας χωρικοὺς ἕτι ἡδύνατο δωρεάν. Προτρεπόμενος δὲ νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον, διότι ἡ Στερεὰ Ἑλλάς κατετρώχετο ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων, ἠρνήθη εἰπὼν «εἰρωνὸν τὸ νέφος, ἀδελφοί, καὶ ὅσον οὐρανὸν διαλυθῆσεται καὶ ἡ αἰθρία φαιδρότης ἡμῶν ἐπιλάμψει»². Προσῆγαγε δὲ παραδείγματα ἐκ τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας, ἐκ τῶν ὁποίων καταφαίνεται ὅτι νῦν ἐγίνωσκε καλῶς τὴν Ἀγίαν Γραφήν.

Παραμείνας ἐν Ἀμπελώνι τριετίαν ὄλην (943—946) ὑπέστη μεγάλας στενοχωρίας καὶ στερήσεις καὶ σωματικὴν ἀσθένειαν, ἐστερεῖτο δὲ πολλάκις καὶ ὕδατος καὶ ἄρτου. Τὰς ἐλλείψεις ταύτας ἀνεπλήρου, κατὰ τὸ δυνατόν, ἡ ἀδελφὴ του Καλή. Ἄλλ' οὐδέποτε ἔπαυσεν ὁ δοιοὶ ἰστάμενος εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς ἐν μέσῳ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ στερήσεων ἐκείνων, πάντοτε δὲ ἀγαθοεργῶν καὶ βοηθῶν τοὺς ἄλλους. Οἱ ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντες χωρικοὶ προέτρεψαν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀμπελώνα, ἣτις ἦτο ἐδρόσβλητος εἰς τοὺς ληστοπειρατὰς, νὰ μεταβῇ δὲ καὶ ἐγκατοικήσῃ ὀριστικῶς παρὰ τὴν ἀρχαίαν Στεῖρην (Στεῖριον) τῆς Φωκίδος μεταξὺ τῶν ὀρέων Ἑλικῶνος καὶ Παρνασσού³, «ὄρεῖς ἔλεγον, οἶος ὦδε ὁ χῶρος...ὡς εὐκραΐς, ὡς ἐπιτερπής, θορόβου τε παντός ἐλεύθερος καὶ ἀνθρώπους σχεδὸν ἄβατος, ἄλλως τε καὶ

ἢ καὶ διαχωρίζει αὐτοὺς ὁ Ἰστρος ὁ καὶ Δανούβιος λεγόμενος ποταμός, πρὸς δὲ τὸ ὄρειον οἱ Πατζινακίται, πρὸς δὲ τὸ δυτικώταρον οἱ Φράγγοι, πρὸς δὲ τὸ μεσημερινὸν οἱ Χρωδάτοι». Πρὸς αὐτὸν σελ. 141. 144. 148. 156. 164. 170. 238 καὶ Ἀγαθίου, Ἱστορία (ed. Bonn.) σ. 20. Ἐκ τῶν χωρίων τούτων καταφαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ τῶν κατοικούντων τὴν σημερινὴν Οὐγγαρίαν Μαγυρικῶν φυλῶν, πρὸς. Julius Czebe, Ephraim Missionär von Tourkia, ἐν Byzantinische Zeitschrift, XXV, 1925, σ. 106 ἐξ. Νίκου Α. Βέη, ἔνθ' ἄν. σ. 342. Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, (ἔκδ. Ἐλευθερουδάκη) Δ, 85 σημ. 1. Η ο ρ φ ι, ἔν. ἄν. σ. 135..

1. Ἡ ἐπιδρομὴ ἀναμφισβόλως συνέπεσε τῷ 943, Γ. Π. Κρέμου, ἔνθ' ἄν. Β, 26. 227, οὐχί τῷ 938, Σπ. Λάμπρου, Αἱ Ἀθήναι περὶ τὰ τέλη τοῦ 16. αἰῶνος, Ἐν Ἀθήναις 1878, σ. 13 ἐξ.

2. Βίος 46 α'.

3. Οὐχί «Σωτήριον» ὡς παρὰ Η ο ρ φ ι ἔνθ' ἄν. σ. 135. Γεηγοροβίω, ἔνθ' ἄν. σ. 211, καὶ ἄλλοις.

ὑδατος εὐπορῶν τοῦ καθαρωτίτου· ὁμοῦ πρὸς τε χρεῖαν δίψης καὶ πρὸς ἀρδελίαν λαχάνων καὶ φυτῶν ἱκανῶς ἔχοντας; Οὐδὲν τῆς σῆς ἐπιθυμίας ἑλλιπὲς εὐρήσεις ἢ ἀνάξιον, ἀλλὰ καὶ ἡμῶς ἔξεις εὐπροθύμῳ σοι πᾶσαν ὑψηρεΐσοντας λειτουργίαν¹». Ὅντως δὲ ὁ ὄσιος Λουκάς ἐπισκεφθεὶς τὸν τόπον, ἤρесе αὐτὸν καὶ ἀπεφάσισεν ἐκεῖ νὰ στήσῃ ὀριστικῶς τὸ ἡσυχαστήριόν του.

Ἐγκατάστασις ἐν Στερίῳ, βίος καὶ τελευτή.

Οὕτω μετέβηκεν εἰς Στερίν τῷ 946, κατεσκεύασε δὲ τὸ κελλίον του μεταξὺ θαμνωδῶν φυτῶν, ἐκαθάρισε τὴν πηγὴν τοῦ ὕδατος ἐκ τοῦ παρακειμένου δάσους ὥστε νὰ διατρέχῃ τοῦτο ἀφθονώτερον καὶ καθαρώτερον, ἐκαλλώπισε τὸ μέρος, ὡς ἔπραττε πανταχοῦ ὅπου μετέβαινε, διὰ διαφόρων φυτῶν καὶ δένδρων καὶ μετέβαλεν αὐτὸ εἰς ὠραιότατον κῆπον, «παράδεισον ὠραιότατον, οὐ γεύσει μόνον ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμοὺς χαρίζομενον», ὡς ἐσημείωσεν ὁ βιογράφος², προσθέτων ὅτι ἐφρόντισεν ὁ ὄσιος νὰ μὴ εἶνε ὄρατὸν καὶ προσιτὸν εἰς ἐπιζκέπτας τὸ κελλίον του καὶ ἔζη μᾶλλον ὡς ξένος πρὸς τὸν κόσμον. Ὑπέστη δὲ πολλοὺς πειρασμοὺς παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, οὓς κατενίκησε. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐθεράπευσε τότε καὶ τὸν μοναχὸν Γρηγόριον, πάσχοντα τὸν στόμαχον. Καίτοι δὲ αὐτὸς ἀπέφευγε τὸν κόσμον ἢ ψῆμῃ τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου του καὶ τῶν θαυματουργικῶν προδικαίει πολλοὺς ἐπισκέπτας. Ἐπεσκέπτοντο αὐτὸν καὶ ἐπίσημοι ἄνδρες. Οὕτως ὁ στρατηγὸς τῆς Ἑλλάδος Πόθος, δευτέρτοκος υἱὸς τοῦ Λέοντος Ἀργυροῦ λίαν γινωστὸς εἰς πάντας καθ' ὃν χρόνον συνετάσσετο ὁ βίος τοῦ ὁσίου³, ὡς γνωστὸν δὲ ὁ Στρατηγὸς τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος ἠδρευσεν ἐν Θήβαις, ἐζήτησε τὴν συμβουλὴν αὐτοῦ προκειμένου νὰ μεταβῇ εἰς ΚΠολιν, καθ' ἧς ἡμέρας αὕτη ἐταράσσετο ἐκ στάσεως τοῦ Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ (920—944), πιθανῶς, κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου στ'. Πορφυρογεννήτου. Ἡ σύζυγος τοῦ Πόθου ἔγραφεν εἰς αὐτὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ σπεύσῃ εἰς ΚΠολιν καὶ διότι ἀπέθανεν ὁ υἱὸς του καὶ διότι ὁ Βασιλεὺς θὰ ἠδχαριστεῖτο. Ὁ Πόθος ὁμως ἐδίσταξε, διότι δὲν εἶχε διαταγὴν τοῦ Βασιλέως, ἐνῶ ἀντιθέτως ἐγνώριζεν ὅτι συνήθροίζον ἐκεῖ οἱ περὶ τὸν Βασιλέα πάντας τοὺς καὶ μικρὰν ὑπόνοιαν παρασχόντας. Ἀκολουθήσας τὴν συμβουλὴν τοῦ ὁσίου μετέβη εἰς ΚΠολιν ὁ Πόθος, τὰ πάντα δὲ συνέβησαν αὐτῷ

1. Βίος σ. 47 α'.

2. Αὐτόθι, σ. 47 α'.

3. Βίος σ. 48 β'.

ὡς προᾶπεν ὁ ὄσιος. Πότε ὁ Πόθος Ἀργυρὸς ἐχρημάτισε Στρατηγὸς τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Βραδύτερον (948) ὡς στρατηγὸς ἀπέκρουσε τοὺς Μαγυάρους (Τούρκους) ἐπιτεθέντας κατὰ τῆς ΚΠόλεως¹. Ἀντιθέτως εἶναι γνωστὸν ὅτι ἕτερος Στρατηγὸς ἐλθὼν εἰς σχέσεις πρὸς τὸν ὄσιον, ὁ Πρωτοσπαθᾶριος Κρηνίτης (Κρινίτης) Ἀροτροῦς, ἐχρημάτισε Στρατηγὸς τοῦ θέματος Πελοποννήσου τῷ 922 καταστείλας στάσιν τῶν Μηλιγγῶν καὶ Ἐξεριτῶν, εἶτα δὲ μετετέθη εἰς τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος, διορισθέντος ἐν Πελοποννήσῳ τοῦ Βάρδα Πλατυπόδη². Στρατηγὸς τοῦ θέματος Πελοποννήσου ὁ Κρηνίτης Ἀροτροῦς ἐχρημάτισε καὶ ἐν ἔτει 941, καταστείλας ἐτέραν στάσιν τῶν Σλαύων³. Μετὰ τινα χρόνον ἐπὶ τοῦ Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ πάντως, πρὸ τοῦ ἔτους 944, ὁ Κρηνίτης διωρίσθη Στρατηγὸς τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος, διατηρήσας προφανῶς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐπὶ τινα ἔτη. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ὁ Πόθος ὑπῆρξε προκατόχος ἢ διάδοχος τοῦ Κρηνίτου ἐν τῇ διοικήσει τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ σχέσηις ἀμφοτέρων πρὸς τὸν ὄσιον χρονολογεῖται πρὸ τῆς ὀριστικῆς αὐτοῦ ἐγκαταστάσεως παρὰ τὴν Στεῖριν. Ὁ Κρηνίτης ἀκούσας περὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ ἔτι ἐν Λαρίσῃ ἐθρυσκόμενος, μόλις ἀφίκετο εἰς τὴν ἔδραν τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος, τὰς Θήβας, μετεκαλέσατο αὐτόν. Ὁ ὄσιος Λουκᾶς μετέβη πράγματι εἰς Θήβας καὶ ἐπεσκέφθη τὸν Κρηνίτην, καθ' ἣν ὥραν οὗτος μετ' ἄλλων ἐγευματίζεν. Ἠρκέσθη μόνον νὰ δεχθῆ τὸν ὄσιον Λουκᾶν ὡς ὁμοτρόπεζον, χωρὶς ν' ἀπευθύνῃ εἰς αὐτὸν λόγον τινα. Ἡ καθόλου συμπεριφορὰ τοῦ Κρηνίτου ὑπῆρξε θρασεῖα καὶ ἀπρεπής. Ἐτρωγεν ἀνακεκλιμένος ὕπτιος ἐπὶ στρωμνῆς μετὰ γελώτων καὶ «ἀνειμένης εὐτραπελίας», οὐδ' ἐπὶ τῆς οσφύος φέρων τὴν ζώνην, τὸ σύμβολον τοῦ ἀξιωματός του, ἀλλὰ μακρὰν που ἐρριμμένην ἔχων. Ὁ Στρατηγὸς δὲν ἐσεβάσθη οὔτε ἑαυτὸν οὔτε τὸν σεβάσμιον ἐρημίτην. Ὅθεν οὗτος φεύγων ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Στρατηγοῦ παρεκάλεσεν ὑπάλληλόν τινα αὐτοῦ, νὰ διαδιθάσῃ εἰς αὐτὸν δριμυτάτας παρατηρήσεις διὰ τὴν καθόλου ἀπρεπῆ συμπεριφορὰν του, ἥτις ἐνεφάνισεν αὐ-

1. *Κ. Παπαρηγοπούλου*, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἐκδ. Ἐλευθεροδάκη Δα, 85.

2. *Π. Ζεφλέντη*, Μηλιγγοὶ καὶ Ἐξερῖται Σλαῦοι ἐν Πελοποννήσῳ, Ἐρμούπολις 1922, σ. 18. Ὁ Βάρδας Πλατυπόδης ἐστάσισε κατὰ τοῦ Κράτους, *Κ. Παπαρηγοπούλου*, ἐνθ' ἄν. Δα', 79.

3. *Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου*, ἐνθ' ἄν. σ. 223. *Норт*, ἐνθ' ἄν. σ. 135. *Κ. Παπαρηγοπούλου*, ἐνθ' ἄν. Δ'. 79. Ἐγνώσθη καὶ ἕτερος Κρηνίτης, ὅστις ἦτο ὁ τὸ πρῶτον κατὰ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Συμεῶν ἐκπεμφθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων καὶ ἔπεισε μαχόμενος,

τὸν μάλλον ὡς εἰδωλολάτρη ἢ χριστιανόν. Ὁ Κρηνίτης συναισθανθεὶς τὸ σφάλμα τοῦ ἔσπευσεν ἀμέσως ἐφιππος εἰς τὴν πρὸ τῶν Θεῶν Μονήν, ἧς ἡγούμενος ἦτο, ὡς εἶδομεν ὁ Ἀντώνιος καὶ εἰς ἣν εἶχε μεταθεῖ ὁ ἅγιος. Ὡμίλησε μετ' αὐτοῦ ἰδιαιτέρως ἐπὶ πολλὴν ὥραν καὶ ἔκτοτε ἠγάπησε καὶ ἐσεδάσθη αὐτὸν καὶ προθύμως ἐδοῆθει αὐτόν. Ὅτε δ' ἐσκόπει νὰ μεταβῆ εἰς Βυζάντιον, διότι ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἔληγεν, ὁ ὄσιος προεῖπεν εἰς αὐτόν ὅτι ἐμελλε νὰ μεταβῆ οὐχὶ εἰς Βυζάντιον ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἑσπερίους¹. Διωρίσθη πράγματι Στρατηγὸς τῆς Πελοποννήσου. Περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην 941--942 προεῖπεν ὁ ὄσιος καὶ τὴν μέλλουσαν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης, εἴκοσι περίπου ἔτη πρὸ τοῦ γεγονότος τούτου. Εἶπε τὴν φράσιν «*Ρωμανὸς Κρήτην χειροῦται*». Ἐβασίλευε δὲ τότε ὁ Ρωμανὸς α'. (919 - 944). Ἐρωτηθεὶς ὁ ὄσιος Λουκάς ἂν ἐνόει τοῦτον, ἀπήντησεν «*Οὐχ οὗτος ἀλλ' ἕτερος*». Ὅντως ἡ ἐπανάκτησις τῆς Κρήτης ἐγένετο ἐπὶ Ρωμανοῦ β'. (959—963) διὰ τοῦ Νικηφόρου Φωκά².

Ὁ Κρηνίτης συνέδεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρὸς ἀξιοσημείωτον γεγονός ἐν τῇ βίῳ τοῦ ὁσίου Λουκά. Παρακληθεὶς ὑπὸ τούτου κατέβαλε τὰς δαπάνας πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Βαρβάρας, μὴ δυνηθεὶς ὅμως νὰ συμπληρώσῃ τὴν οἰκοδομήν, δι' ἣν καὶ προσωπικῶς ὑπῆρέτει, ἔνεκα τῆς μεταθέσεώς του εἰς Πελοπόννησον³. Οὕτως ἐτίθητο ἡ πρώτη βάσις τῆς περιაკούστου Μονῆς τοῦ ὁσίου Λουκά. Οὗτος δ' ἐξηκολούθησε τοὺς μοναστικούς αὐτοῦ ἀγῶνας καὶ τὰς θαυματουργικὰς πράξεις δι' ὧν εὐηργέτει τοὺς πάσχοντας, ἐδοῆθει καὶ ἔσωζε τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ πόλεων καὶ χωρίων· κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς κακοποιῶν καὶ θαρβάρων, ἃς προέλεγε, διάφορα δὲ σχετικὰ ἐπεισόδια διηγεῖται ὁ βιογράφος αὐτοῦ καὶ προσάγει ἰδίως μαρτύρια τῆς ὑψίστης αὐτοῦ ἠθικῆς τελειότητος, τῆς νεκρώσεως τῶν ὀρμῶν τῆς σαρκὸς καὶ τῆς ἀπολύτου ἀπαθείας. Πρὸς τοῖς ἄλλοις πὰρὰ μαθητοῦ καὶ συνασκητοῦ τοῦ ὁσίου Λουκά, τοῦ Παγκρατίου, ὁ βιογράφος ἐπληροφόρηθη τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικώτατον ἐπεισόδιον, οὗτινος καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐμνημονεύσαμεν. Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Βουλγάρων καὶ ἄλλων θαρβάρων ἐπανελήφθησαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἦσαν συνεχεῖς. Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι τῶν πόλεων, αἵτινες ἦσαν περιτεταιχισμένοι καὶ ὀχυρωμένοι, ἔζων ἐν ἀσφαλείᾳ, τὰ πάνδεινα ὅμως ἐπάσχον οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου χώρας. Συνήθως ὁ ὄσιος Λουκάς ἤκουε φωνὴν τινα ἄνωθεν περὶ τῆς ἐκάστοτε ἐπικειμένης θαρβαρικῆς

1. Βίος, σ. 50 α'. β'.

2. Βίος, σ. 50 β'.

3. Βίος, σ. 50 α'.

ἐπιδρομῆς καὶ ἔσπευδε νὰ προφυλάξῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ χωρίων, οἵτινες «ὡς προφήτη προσεῖχον» αὐτῷ καὶ ἐσώζοντο· Τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψει ὁ ὕμνογράφος ἐσημείωσε.

«Προφητικῶς τοῖς μετὰ σοῦ
τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους προεδήλους,
ἀξιάγαστε πάτερ,
οὐκ ὀλίγους
τῆς αὐτῶν ρυόμενος κακώσεως»¹.

Οἱ χωρικοὶ δὲν ἐγκατέλειπον τὰς ἐργασίας των πρὸ τῆς ἐπικειμένης ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων ἀν μὴ ἔβλεπον τὸν Λουκᾶν φεύγοντα ὡς ἀναφέραμεν. Τοῦτο ἦτο σύνθημα τῆς φυγῆς αὐτῶν. Κατὰ τινα τριαυτὴν φυγὴν ἐν καιρῷ χειμῶνος ὁ Λουκάς, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Παγκρατίου, κατέφυγεν εἰς τι σπήλαιον. Ἦτο ἡδὴ ἔσπερα ὅτε δύο γυναῖκες τρέχουσαι εἰσῆλθον εἰς τὸ σπήλαιον ζητοῦσαι ἄσυλον. Ὁ φιλάνθρωπος ἐρημίτης εὐρεθεὶς πρὸ αὐτῶν καὶ σκεφθεὶς ὅτι θὰ ἦτο ἀπάνθρωπον καὶ σκληρὸν νὰ ἐκδιώξῃ τὰς γυναῖκας ἐν καιρῷ χειμερινῆς νυκτὸς καὶ ν' ἀφίσῃ αὐτὰς ἐκτεθειμένας εἰς τοὺς θαρδάρους, εἰς τὸ ψῦχος καὶ μυρίους ἄλλους κινδύνους, ἀπεφάσισε νὰ κρατήσῃ αὐτὰς τὴν νύκτα ἐν τῷ σπηλαίῳ. Παρέσχεν εἰς αὐτὰς τροφήν καὶ πᾶσαν περίθαλψιν δυνατήν. «Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἦν ὕπνου — προσέθηκεν ἔ Παγκράτιος — ἡμᾶς ἐν τῷ ἐνὶ μέρει δούς, ἑαυτὸν δὲ πρὸς θάτερον ἀνακλίνας, μέσον ἀπολειφθεῖναι ταύτας διὰ τὸ ψῦχος ἐπέτρεψεν, καὶ διήλθεν οὗτος ὡς μητρὶ παῖς ἐγγύζων ἢ ὡς λίθων τινῶν ἢ ξύλων παρακειμένων, μηδὲ λογισμοῦ αὐτῶν σαρκικοῦ μηδὲ ὀλιγίστου ἐπιδραμόντος· παρὰ τοσοῦτον ἀπλότης τέ καὶ ἀπάθεια τὸν ἐπὶ γῆς ἄγγελον, οἷα μήτηρ ἐνεκοιλώσατο»².

Ὁ εἰς τοιαύτην ἠθικὴν τελειότητα διὰ τῶν αὐστηροτάτων ἀσκήσεων καταφθάσας ὄσιος καὶ εἰς αὐτὴν παιδαγωγῶν τοὺς συμμαστας του³, δὲν ἦτο ἀκραιφνῆτος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἐσάκις ἐπισκέπται

1. Κρέμου, Φωκικά, Α, 126.

2. Βίος, σ. 50 α'. β'.

3. Ὁ Παγκράτιος ὁ διηγηθεὶς ταῦτα ὑπόρρησεν εἰς τὸ ἐξῆς θαῦμα τοῦ ὄσιου Λουκά. Γυνὴ τις τῶν ἐπιφανῶν τῆς πόλεως Θεβῶν εἶχε περιπέσει εἰς δεινὴν νόσον. Ταύτης ὁ ἀνὴρ πολλὰ εἰς ἰατροὺς ἀναλώσας χρήματα δὲν ἠδυνήθη νὰ ὠφελήσῃ αὐτήν. Ὄθεν προσέφυγε πρὸς τὸν ὄσιον καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν θερμῶς ὑπὲρ τῆς πασχούσης συζύγου του. Διηγεθεὶς ὁ ὄσιος ἐφώνησε τὸν Παγκράτιον καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐντολὴν ὅπως λάβῃ ληκύθιον πλήρες ἐλαίου καὶ μεταβάς πρὸς τὴν πάσχουσαν χρίσῃ αὐτήν διὰ τοῦ ἐλαίου ἰδίαις χερσὶν ἐπὶ γυμνοῦ τοῦ σώματος. Ὁ Παγκράτιος ἀνευ τινὸς ἐνδοιασμοῦ, διότι ἐκοσμεῖτο ὑπὸ τῆς ἀπλότητος

προσῆρχοντο πρὸς αὐτόν. Ἐκτὸς ἄλλων συνεχῶς αὐτὸν ἐπεσκέπτοντο ὁ σπαθάριος (ἀξιωματικὸς τῆς Βασιλικῆς φρουρᾶς) Φίλιππος, διότι ἦτο αὐτάδελφος τοῦ μοναχοῦ Θεοδοσίου. Κατὰ τινα ἐπίσκεψίν του, δι' ἣν προειδοποίησεν ὁ ὄσιος προσωπικῶς τὸν Θεοδοσίον, ὁ Φίλιππος ἐκόμισε μεθ' ἑαυτοῦ ὡς συνήθως ἔπραττε διάφορα τρόφιμα. Εἰς τὴν παραταθεῖσαν δὲ τράπεζαν παρεκάθησε μετὰ τῶν μοναχῶν καὶ ὁ ὄσιος Λουκάς καὶ ἔφαγεν ἄνευ τινὸς ἐπιφυλάξεως ἐκ πάντων τῶν παρατεθέντων φαγητῶν, μᾶλλον ἐξ ἀγάπης καὶ ἵνα μὴ φανῆ ὅτι παραδίδεται εἰς νηστείας. Μετὰ τὸ δεῖπνον ἐτελέσθη ὁ συνήθης κανὼν καὶ ἡ ἀπόδειπνος προσευχή, μετέβησαν δὲ πάντες πρὸς ὕπνον. Τούτου ἐπ' ὀλίγον μόνον ἀπολαύσαντας ἤγειρεν ὁ ὄσιος, διὰ τὴν μεταμεσονύκτιον καὶ ὀρθρινὴν προσευχήν. Ὁ Θεοδόσιος ἀφήκε τὸν ἀδελφόν του Φίλιππον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ὕπνον, ἅτε ἀσυνήθης ὄντα πρὸς ἀγρυπνίας καὶ μακρὰς προσευχάς, μέχρι τέλους τῶν προοιμιῶν ὕμνων καὶ τῆς οὕτω καλουμένης στιχολογίας. Ὁ Φίλιππος κατελήφθη ὑπὸ διαφόρων κακῶν λογισμῶν, διότι παρεξήγησε τὸν ὄσιον καὶ ὑπέλαβεν αὐτὸν ὡς φάγον καὶ οἰνοπότην καὶ τὸν εὐλαδῆ ὑπακρινόμενον πρὸς πλάνην. Ἀλλὰ καθ' ὕπνου εἶδε δύο νεανίας δεικνύοντας εἰς αὐτόν τὸ ὕψος, εἰς ὃ εὐρίσκειτο ὁ ὄσιος Λουκάς, «Πορφύρα τις ὑπέριμος ὑπὲρ γῆν ἤπλωτο, ὑπεράνω δὲ ταύτης ὁ μέγας εἰστέκει θαυμαστὸν οἶον καὶ ἄρρητον ἐκ τῆς μορφῆς ἅμα καὶ τῆς περιβολῆς ἀπολάμπων καὶ ὄλωσ αὐτόχρομα φῶς δρώμενος». Ὁ Φίλιππος ἔσπευσε ἐκεῖ ὅπου εἶχον τὴν «σύναξιν οἱ πατέρες», δηλαδῆ ὅπου προσήρχοντο ἔτι ὁ ὄσιος καὶ οἱ λοιποὶ μοναχοί, καὶ διηγήθη τοὺς καιοὺς διαλογισμοὺς οὓς εἶχε συλλάβει καὶ τὸ ὄνειρον τὸ ὁποῖον εἶδε καὶ τὸ ὁποῖον διηγείτο ζῶν ἔτι καθ' ὃν χρόνον συνετάσσετο ὁ βίος τοῦ ὄσιου¹.

¹ Ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ἐμφανίζεται ἐκτὸς ἄλλων ἡ περὶ τὸν ὄσιον

καὶ τῶν χρηστῶν ἡθῶν τοῦ ἁγίου, ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν τῆς πάσχουσας. Οἱ περὶ αὐτὴν ἠσθάνθησαν δυσκολίαν τινὰ κατ' ἀρχάς, ἀκόσμου τοῦ πράγματος νομισθέντος, ἀλλὰ μὴ ἀγνοοῦντες τὸν διατάξαντα τοῦτο, ἐδέχθησαν. Χρεῖε λοιπὸν αὐτὴν ὁ Παγκράτιος ἀπὸ κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν, εὐπειθῶς εἰς τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς τὰς ἐντολάς ὑπακοῦν. Καὶ ἀπέρχεται ἀπαθῶς μηδὲ κατ' ἐλαχίστην ἰδέαν ὑπὸ τῆς ἀφῆς, ἐκείνου βλαβεῖς τοῦ σώματος. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς πίστεως τῶν δεηθέντων υπῆρξεν ὅτι ἡ πάσχουσα γυνὴ ἀπέβαλε τὴν νόσον μετὰ τὴν χρῆσιν εὐθύς, καὶ χαρακτηριστικῶς προσθέτει ὁ βιογράφος, «ῥᾶον ἀποδυθεῖσα ταύτην ἢ τὰ ἱμάτια». Αὐτόθ, σ. 51 α'.

1. Βίος σ. 51 β' 52 α'.

Λουκᾶν μοναστικὴ κοινότης ὀργανωμένη¹, κέντρον δὲ προφανῶς ἔχουσα τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Βαρβάρας. Ἐκτὸς τοῦ κελλίου τοῦ ὁσίου Λουκᾶ ὑπῆρχον πάντως καὶ ἕτερα κελλία διὰ τοὺς μοναχοὺς, ἐξ ὧν γνωστοὶ καθίστανται ὀνομαστὶ ὁ Γρηγόριος, ὁ Παγκράτιος καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου Θεοδόσιος, ἀλλ' ἐνδεχόμενον νὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι. Ἡ μοναστικὴ κοινότης ἔχει τακτικὰς συνάξεις καὶ ἔζη καθ' ὀρισμένον πρόγραμμα, τηροῦσα τὸ σύνηθες Τυπικὸν τῶν ἐν ταῖς Μοναῖς τελετῶν καὶ προσευχῶν. Κατὰ ταῦτα, ζῶν ἔτι ὁ ὁσίου Λουκᾶς ἔθηκε τὰς θάσεις τῆς ὁμωνύμου ἐνδόξου Μονῆς. Δόκιμος χρηματίας Μονῆς τινος τῶν Ἀθηνῶν, ἐξ αὐτῆς πάντως ἐδιδάχθη καὶ ἐπορίσθη τὰς ἀρχὰς τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Ζήσας ἔπειτα βίον ἀναχωρητικὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ ὄρους Ἰωαννίτζη μετ' ὀλίγων συμμοναστῶν καὶ ἀξιωθεὶς ἐκεῖ τοῦ μεγάλου μοναχικοῦ σχήματος, ἕνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγάρων διέκοψεν αὐτόν. Δεκαετίαν δὲ ὄλην ὑπηρετήσας παρὰ τῷ Στυλιτῇ τῆς Ζεμενᾶς Κορίνθου, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ νέα διδάγματα τῆς αὐστηρᾶς μοναστικῆς ἀσκήσεως. Ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἐρημὸν τοῦ Ἰωαννίτζη καὶ ἐπαναλαμβάνει τὴν διακοπεῖσαν ζωὴν ἐρημίτου καὶ ἀναχωρητοῦ, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τινὰς συμμοναστάς, ὧν εἰς ἦτο ὁ Γερμανός. Ἐκεῖ δὲ ἐδέχθη καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κορίνθου, παρ' οὗ ἔλαβεν, ὡς εἶδομεν, σπουδαίαν συμβουλὴν διὰ τὴν ἦν διήγε ζωὴν, μακρὰν πάσης κοινωνίας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς πρὸς τὴν κοινωνίαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ὁ μοναχικὸς βίος αὐτοῦ ἐξηκολούθησε φέρων τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀναχωρητικοῦ βίου. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς μεταβάσεως αὐτοῦ εἰς Στεῖριν, χωρὶς νὰ μεταβάλῃ ἀπολύτως τὴν αὐστηρότητα ἢ νὰ ἐλαττώσῃ τὰς ἀσκήσεις καὶ ἀγρυπνίας καὶ τὴν νηστείαν, σχηματίζει περὶ ἑαυτὸν τὴν πρώτην μοναστικὴν κοινότητα, ἧς κέντρον ἀπέβη, ὡς εἶπομεν, ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Βαρβάρας. Ἐπταετίαν μόλις διήρυσεν ἐν τῇ ὀριστικῇ αὐτοῦ ἐγκάταστάσει παρὰ τὴν Στεῖριν, μὴ προφθάσας ἔτι μᾶλλον ν' ἀναπτύξῃ τὴν μοναστικὴν αὐτοῦ κοινότητα, ἀλλὰ προησθάνετο καὶ προέλεγεν ὅτι ὁ τόπος ἐκεῖνος ἔμελλε νὰ δοξασθῇ. Ἡ μεγάλη αὐτοῦ προσωπικότης καὶ ἡ ἱερὰ φυσιογνωμία ὑπῆρξαν αἱ ἠθικαὶ θάσεις τῆς ἀναμορφώσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιτελεσθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἔργον, παρὰ τὸ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, εἰς ὃ ἀξιετάθη, ἐστήριξε τὰς θάσεις ταύτας καὶ καθώρισε τὴν πορείαν τῆς παραιτέρω ἀναπτύξεως τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότερος παράγων τῆς διασώσεως τῆς θρησκείας

1. Πρὸλ. Κρέμου, Φωκικά, Β, σ. 29 ἐξ.

καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων ἀναστατώσεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐπικειμένης μετὰ ἕνα καὶ ἡμισυ αἰῶνα ξενικρατίας καὶ ὑποδουλώσεως.

Ὁ ὄσιος Λουκάς μετὰ τινα μετάθασιν εἰς τὰ παράλια, ἐπανακάμψας εἰς Στεῖριν καὶ προῦδὼν τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξῆλθε καὶ ἐπεσκέψατο πάντας τοὺς πέριξ. Ἀποχαιρετῶν ἠσπάζετο καὶ παρεκάλει ἵνα εὐχῶνται ὑπὲρ αὐτοῦ. Εἶχεν ἤδη διανύσει ἕβδομον ἔτος (946—953) ὡς εἶπομεν, παρὰ τὴν Στεῖριν ἀσκούμενος. Τρεῖς δὲ μετὰ τὸν ἀνωτέρω ἀποχαιρετισμὸν ἐπιζήσας μῆνας, ἠσθένησε. Τοῦτο μαθόντες οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ χωρίων καίτοι θαρύτατος εἶχεν ἐνσκήψει χειμῶν καὶ ἐκ τῶν χιόνων ἀδιάβατοι εἶχον καταστῆαι αἱ ὁδοί, συνέρρευσαν πρὸς αὐτὸν καὶ ἤκουσαν τὰς τελευταίας αὐτοῦ ὑποθήκας, θρηγνύοντες διὰ τὴν ἐπικειμένην πρόωρον τελευτὴν τοῦ ἀγιωτάτου ἀνδρός. Ἀφοῦ δὲ διέταξε καὶ τὰ τῆς ταφῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν πρεσβύτερον Γρηγόριον, εἰπὼν «*Εἰς χεῖράς σου, Κύριε τὸ πνεῦμα μου παρατίθηναι*», ἐξέπνευσεν ὁ ὄσιος Λουκάς τῇ 7 Φεβρουαρίου 953, ἄγων τὸ 58ον ἔτος τῆς ἡλικίας του¹.

Οὕτως ἐτελεύτησε τὸν βίον ὁ ὄσιος Λουκάς ὁ «Νέος», ὡς ἄλλος ἀπόστολος Λουκάς καὶ κήρυξ ἐργασθεὶς ἐν Ἑλλάδι, τὸ «Ἑλλάδος καύχημα» καὶ «ἐντρύφημα», οὕτινος ζῶσα ἔκτοτε παρέμεινεν ἡ μνήμη.

Ὁ ὁμολογῆσας τῆς εἰς αὐτὸν ἱεράς Ἀκολουθίας λέγει:

«*Νέον ὡσπερ ἄλλον σε Λοικᾶ
ἀπόστολον κήρυκα,
ἢ τοῦ Θεοῦ νύμφη
κέντημένη ἀγάλλεται*»

καὶ

«*Ἀγάλλονται παῖδες Θειταλῶν
ἐπὶ τῇ μνήμῃ σου,
χαίρει δὲ πλεον Ἑλλάς καὶ ἡ τοῦ Πέλοπος*

1. Βίος, σ. 53α'—β' 62α'. Ἡ μνήμη τῆς κοιμήσεως αὐτοῦ ἐτελεῖτο ἐτησίως τῇ 7 Φεβρουαρίου, ἢ δὲ τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ λειψάνου αὐτοῦ τῇ 8 Μαΐου.

2. Τὸ σημεῖωθὲν ὑπὸ τοῦ F l e u r y, ἐνθ. ἀν. XII, 59 καὶ παρ' ἄλλων ὅτι ὁ ὄσιος Λουκάς ἀνομάσθη «νέος» ἢ «νεώτερος» πρὸς διακρίσιν οὐχὶ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ ἀλλ' ἄλλου τινὸς τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἐν Σικελίᾳ ἕνα αἰῶνα πρότερον ἀκμάσαντος δὲν εἶναι ἀκριβὲς ὡς μαρτυρεῖται καὶ τὸ προσαγόμενον ἐν τῷ κειμένῳ τροπᾶριον ἐκ τοῦ κανόνος. Οὕτε ἐν τῷ βίῳ οὕτε ἐν τοῖς κανόσι γίνεται μνεία τοῦ Σικελιοῦ Λουκᾶ.

3. *Κρέμου*, Φωκικᾶ, Α, 93. 102. 132,

γάννται καὶ Φωκίς,
καὶ Παρνασσός, προσεχῶς
κατατριφῶντες τῶν θαυμασιῶν σου».

Ἡ Μονὴ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ.

Ὁ Πρεσβύτερος Γρηγόριος, προσκαλέσας χωρικούς, ἀνέσκαψε τὸν τόπον, ἐν ᾧ εἶχεν ἐκπνεύσει ὁ ὁσιος, δηλαδὴ ἐντὸς τοῦ κελλίου, συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐπικηδεῖους εὐχὰς ἀναπέμφας ἔθαψεν ἐν αὐτῷ, τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ ὁσίου καὶ ἐκάλυψε τὸν τάφον διὰ πλίνθων. Ὁ τάφος του ἐγένετο πηγὴ ἀκένωτος θαύματουργικῶν ἰάσεων, διηγεῖται δὲ τοιαύτας πολλὰς ὁ βιογράφος¹, συμβάσας μέχρι τοῦ χρόνου, καθ' ὃν συνέτασσε, τὴν βιογραφίαν περὶ τὸ 962, ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐξηκολούθησεν ὁ τάφος τοῦ ὁσίου Λουκᾶ προκαλῶν ἄπειρα πλήθη εὐλαβῶν προσκυνητῶν ἀπανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸ γεγονός τοῦτο ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξις τῆς Μονῆς καὶ ἡ ἀντικαθόδοσις τοῦ περικαλλεστάτου ναοῦ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ, ὅστις καὶ σήμερον ἐτι προκαλεῖ τὸν πάγκοινον θαυμασμόν καὶ εἶναι ἐν τῶν ἀρτιωτέρων τὰ μάλιστα ἐνδιαφερόντων μνημείων τῆς Βυζαντινῆς τέχνης τοῦ ἰα' αἰῶνος², «τὸ κειμήλιον ἀπάντων τῶν ἐν Ἑλλάδι βυζαντινῶν κτισμάτων»³.

Περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Μονῆς ταύτης ὑπάρχουσι διάφοροι παραδόσεις⁴, ὧν αἱ μὲν ἀνάγουσιν αὐτὴν εἰς τὰ ἔτη 920—974 αἱ δὲ ἀποδίδουσι εἰς τὸν Βασιλέα Ρωμανὸν α' Λεκαπηνόν. Τὴν παράδοσιν δὲ ταύτην πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἀποδέχονται, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀκριβής, ὡς καὶ ἡ πρώτη. Κατ' ἄλλην παράδοσιν διασωθεῖσαν ἐν κώδιξι τῆς Μονῆς

1. Βίος, σ. 54—62.

2. Ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρου ὑποσημειωθέντος ἔργου τοῦ Ch. Diehl, δημοσιευθέντος ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς καὶ ἡ Ἀγγλικῆ Σχολῆ ἐδημοσίευσεν τὸ ἔργον τῶν R. W. Schultz and S. H. Barnsley, The Monastery of Saint Luke of Stiris in Phokis, London 1901. Ὑπὸ δὲ τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἐν Ἀθήναις ἐδημοσιεύθη τὸ ἐξῆς ἔργον: E. Diez and O. Demus, Byzantine Mosaics in Greece. Hosios Lucas and Daphni, Cambridge Mass. 1431. Πρὸς. Γ. Α. Σωτηρίου, Ἐπιγραφαὶ καὶ χαράγματα τῆς Μονῆς Ὀσίου Λουκᾶ, ἐν Ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ 1920—21, 6, σ. 181 ἐξ.

3. W. Miller, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, μετάφρασις Σπ. Λάμπρου, Ἐν Ἀθήναις 1909—10, Α, 104.

4. Κρέμου, Φωκικά, Β, 17 ἐξ. Ἀρχιμ. Χριστοφόρου Ζώνου, ἐνθ' ἄν. σ. 66 ἐξ. Πρὸς. Γεργίου Τσεβᾶ, Ἱστορία τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Βοιωτίας, Ἐν Ἀθήναις 1928—29, Β, 418 ἐξ.

(ια' αἰῶνος) ἡ Ἰδρυσις τοῦ ναοῦ καὶ τῆς Μονῆς ὀφείλεται εἰς τὸν Ρωμανὸν β' (959—963) καὶ τὴν ἐκ Πελοποννήσου σύζυγον αὐτοῦ Θεοφανώ, ἕνεκα τῆς προρρηθείσης ὑπὸ τοῦ ὄσιου Λουκά ἀπελευθερώσεως τῆς Κρήτης. Μετὰ τὸ εὐτυχές τοῦτο γεγονός ὁ Βασιλεὺς ἀπέστειλεν ἐκ ΚΠόλεως «πρωτομαΐστορας» καὶ τεχνίτας μετὰ σχεδίου ὅπως οἰκοδομήσωσι τὸν ναὸν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἐν ΚΠόλει ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας. Οἱ τεχνίται κατέστρεψαν τὸν ὑπάρχοντα ναὸν τῆς ἁγίας Βαρβάρας, ὑποδόμησαν δ' ἐπ' αὐτοῦ τὸν σωζόμενον μεγαλοπρεπέστατον ναόν, ἔτι ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6474, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ οὐχὶ πρὸς τὸ 974, ὡς ἐν τῷ κώδικι ἀναγράφεται, ἀλλὰ πρὸς τὸ 966. Ἡ παράδοσις αὕτη, ἣν ἀποδέχονται οἱ πλείονες τῶν περὶ τὴν Μονὴν τοῦ Ὁσίου Λουκά ἀσχοληθέντων, δὲν εἶναι ὡσαύτως ἀκριβής.

Ἐκ τοῦ Βίου, ἄλλως τε, τοῦ ὄσιου Λουκά μαθητόμενον, παρ' ἀμέσου γνώστου τῶν πραγμάτων, ὁσος ὑπῆρξεν ὁ ἀνώνυμος βιογράφος, ὅτι, κυρίως εἰπεῖν, Ἰδρυτῆς τῆς Μονῆς ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ ὄσιος Λουκάς, ἡ δὲ περαιτέρω ἀνάπτυξις αὐτῆς ἐγένετο ὡς ἔζης. Κατὰ παράκλησιν τοῦ ὄσιου, ὡς εἶδομεν, ὁ Στρατηγὸς Κρηνίτης ἤρξατο οἰκοδομῶν τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Βαρβάρας. Ἐξ μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὄσιου, μοναχὸς τις ἐκ Παφλαγονίας Κοσμᾶς ὀνόματι, μεταβαίνων εἰς Ἰταλίαν καὶ διερχόμενος τῆς Ἐπαρχίας Χρυσοῦ (Κρίσης) τῆς Φωκίδος εἶδεν ὄνειρον, σχετικὸν πρὸς τὸν ὄσιον Λουκᾶν, τὸ ὅποτον διηγήθη εἰς τοὺς χωρικούς, οὗτοι δὲ προέτρεψαν αὐτὸν ἵνα παραμεινῆ «τῷ θεῷ καὶ νέῳ διαλειτουργῆσαι Λουκά». Ὁδηγηθεὶς εἰς τὸ κελλίον, ἐν ᾧ ἦτο τεθαμμένος ὁ ὄσιος καὶ εὐχαριστηθεὶς ἐκ τοῦ τόπου ἀπεφάσισε νὰ ἡσυχάσῃ ἐκεῖ. Ἰδὼν δὲ ἀναλλή καὶ ἀνεπιμέλητα τὰ περὶ τὸν τάφον καὶ τὴν θήκην ἐν ἧ εὗρίσκετο τὸ λείψανον τοῦ ὄσιου, ἐπεμελήθη αὐτῆς. Ἰψώσεν αὐτὴν ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, ἐκόσμησε δι' ἐγχωρίων πλακῶν, περιώρισε διὰ κιγκλίδων καὶ οὕτω κατέστησεν ἄδατον καὶ ἀπρόσιτον ἵνα μετὰ σεβασμοῦ προσέρχωνται εἰς αὐτὴν οἱ πιστοί. Δύο ἔτη βραδύτερον (955) τινὲς τῶν συμμοναστῶν τοῦ ὄσιου, ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν διδάσκαλόν των, βλέποντες τὰ ἐπιτελούμενα θαύματα, ἀπεφάσισαν νὰ οἰκοδομήσωσι κελλία καὶ ναόν. Συνεπλήρωσαν τὴν οἰκοδομήν τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Βαρβάρας καὶ διεκόσμησαν αὐτὸν τὸ κατὰ δύναμιν, εἶτα δὲ κατεσκευάσαν οἰκίσκους ἱκανοὺς καὶ τὸ σχῆμα διαφόρους ἵνα χρησιμεύωσιν ὡς κελλία διὰ τοὺς μοναχοὺς καὶ ὡς ξενῶνες διὰ τοὺς ἐπισκέπτας. Ἐπειτα τὸ κελλίον ἐν ᾧ εὗρίσκετο ὁ τάφος τοῦ ὄσιου μετέβαλον εἰς

εὐκτῆριον, ἐν σχήματι σταυροῦ, λαμπρῶς αὐτὸ διακοσμήσαντες¹.

Οὕτως ἰδρῦθη καὶ οὕτως ἤρξατο ἀναπτυσσομένη ἡ Μονὴ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ ἀνωτέρου βιογράφου αὐτοῦ. Εἶναι δὲ προφανές, ὅτι ἡ ἰδρυσις τῆς Μονῆς ἐγένετο πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ρωμανοῦ β', εἰς ἣν ἡ παράδοσις ἀποδίδει αὐτήν. Ὁ αὐτὸς βιογράφος καλεῖ ἤδη τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα κτίσματα «Σεμνεῖον» καὶ «Τέμενος», ὁμιλεῖ διηγούμενος τὰ παραιτέρω θαύματα περὶ «θείου ναοῦ» «ἱεροῦ ναοῦ», γενικῶς εἰπεῖν ποιεῖται λόγον περὶ Μονῆς («μετ' οὐ πολὺ γοῦν καταλαμβάνει τὸ Μοναστήριον») περὶ τῶν «πατέρων» ἤτοι τῶν μοναχῶν τῆς Μονῆς². Κατὰ τὴν ἀφήγησιν αὐτοῦ τυφλὸς τις καταφυγὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ὁσίου Λουκᾶ ἐδέετο λέγων. «*Λύσον μου τὸ σκότος ὃ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς παραστάτης καὶ κληρονόμος ἀπάλλαξόν με τῆς κατεχούσης νυκτὸς ἴδω σου τὴν εἰκόνα προσβλέψω τὴν θήκην τὸ σεμνεῖον θεάσωμαι τοῦ τεμένους κατατροφήσω...*»³. Αἱ ἐνδείξεις αὗται μαρτυροῦσι τὴν ὑπαρξίν ἀπηρτισμένης ἤδη Μονῆς καὶ Ναοῦ μετὰ τοῦ τάφου καὶ δὴ καὶ τῆς εἰκόνης τοῦ ὁσίου. Διεσώθησαν δὲ καὶ ἐπιγραφαὶ μνημονεύουσαι τοῦ πιστοῦ μοναχοῦ Γρηγορίου, ὅστις παρέστη καὶ κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ ὁσίου στιγμᾶς. Ὡσαύτως μνηεῖα γίνεται καὶ τινος μοναχοῦ Θεοδοσίου, οὗτινος τὸ κοσμικὸν ὄνομα ἦτο Θεόδωρος⁴ ἄδηλον δὲ εἶναι ἂν ὑπὸ τὸν Θεοδοσίον τοῦτον δέον νὰ νοηθῇ, ὃ γνωστὸς μαθητὴς τοῦ ὁσίου Λουκᾶ, ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου, ὃν ἐν τοῖς ἀνωτέρω συνητήσαμεν. Ἄλλ' ὃ νῦν μεγαλοπρεπέστατος ναὸς μετὰ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ζωγραφικῆς τέχνης, ἅτινα προκαλοῦσι τὸν θαυμασμὸν παντὸς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ ἅτινα ἰδίως ὀρθόδοξος ἐπισκέπτῃς δὲν δύναται ἀνευ βαθυτάτης συγκινήσεως νὰ προσίδῃ, κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἐπιστημονικὴν γνώμην εἶναι ἔργον τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ια' αἰῶνος⁵. Ὁ Ρωμανὸς β' δὲν ὑπῆρξεν ἑκτίτωρ τοῦ ἐκπάγλου τούτου μνημείου τῆς βυζαντινῆς τέχνης, ἀλλ' ἀναμφιδόλως δι' αὐτοκρατορικῶν ἀναλωμάτων ἰδρῦθη ὁ ναὸς καὶ ἀνεπτύχθη ἡ περὶ αὐτὸν Μονὴ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Ἑλλάς, μετὰ τὰς κατα-

1. Βίος, σ. 54 α'.

2. Βίος, σ. 57α. 58β. 60α.

3. Βίος, σ. 58α.

4. Κρέμου, Φωκικά, Β, 179 ἐξ.

5. C h. Diehl I, ἐνθ' ἂν. σ. 19.20. Περὶ τοῦ Ναοῦ τῆς Μονῆς πλήρη βιοβιογραφίαν ἴδε παρὰ R. W. Schulz and S. H. Barnsley ἐνθ' ἂν σ. 73.74.

στρεπτικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων, ἐν τέλει τοῦ ι' αἰῶνος, καὶ μετὰ τὴν θριαμβευτικὴν κατατρόπωσιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου β' Βουλγαροκτόνου (963—1025) εἰρηνεύσασα καὶ εὐτυχήσασα, ἐκοσμήθη διὰ λαμπρῶν χριστιανικῶν μνημείων, ὧν τινα σώζονται σήμερον ἔτι ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἦτοι κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ ια' αἰῶνος συνετελέσθη καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ ναοῦ τοῦ ὁσίου Λουκά, οὐτινος ἡ θαυμασία διακόσμησις ὑπῆρξεν ἐκδήλωσις τῆς πρὸς τὴν ἱερὰν αὐτοῦ μνήμην εὐλαβείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν εὐσεβῶν Βασιλέων τοῦ Βυζαντίου. Ἐκτοτε ἡ μεγάλη καὶ ἔνδοξος Μονὴ μετὰ τοῦ περικαλλεστάτου ναοῦ αὐτῆς ἐν διαρκείᾳ ὀκτῶ καὶ πλέον αἰῶνων, παρὰ τὰς ἄς ὑπέστη περιπετείας, κοινὰς, τὸ πλεῖστον, πρὸς τὰς περιπετείας τῆς Ἑλλάδος, παραμένει μνημεῖον ἱερὸν καὶ σεβάσιμον, καθιερωμένον εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὁσίου Λουκά τοῦ μεγάλου τούτου σεμνώματος τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐν αὐτῇ Ἐκκλησίας.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ἐφαίνετο νεκρωθεῖσα ἐν Ἑλλάδι πᾶσα πνευματικὴ ζωὴ, ἔνεκα τῶν βαρβαρικῶν καὶ ληστρικῶν κατ' αὐτῆς ἐπιδρομῶν, ἐπεφάνη ὡς θεία εὐλογία διὰ τὴν χώραν ταύτην ἡ ἰσχυρὰ καὶ κοσμουμένη διὰ τοῦ φωτοστεφάνου τῆς ἀγιότητος προσωπικότης τοῦ Λουκά, εἰς μέγιστον βαθμὸν ἐκδηλοῦντος τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ τὴν ἠθικὴν τελειότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὃ δὲ μόλις ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ συνταχθεὶς Βίος, ὑπῆρξεν ἀνεκτίμητον οὐ μόνον φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν ἀλλὰ καὶ ἐποικοδομητικόν, διὰ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, μνημεῖον. Ὅποια δὲ ἡ ἐκ τῆς ἀξιοθαυμάστου ζωῆς καὶ δράσεως τοῦ ὁσίου Λουκά ὡς καὶ ἡ ἐκ τοῦ διαδοθέντος Βίου αὐτοῦ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις ἐξεδηλώθη, μαρτυρεῖ ἡ ἐπὶ τοῦ ἡγιασμένου τάφου αὐτοῦ ἀνοικοδόμησις τοῦ μεγαλοπρεποῦς εἰς μνήμην αὐτοῦ ναοῦ, τοῦ ἀριστουργήματος τούτου τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ζωγραφικῆς τέχνης. Διὰ τούτου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν Μονῆς καὶ δὴ διὰ τοῦ γραπτοῦ μνημείου, τοῦ Βίου, ἡ ἐπίδρασις τοῦ ὁσίου Λουκά δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τοὺς συγχρόνους, ἀλλ' ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς μετ' αὐτὸν γενεάς.